مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

ارمغان عزت

پیامبر و تفسیر قوه

حسین امدادی

بسم الله الرحمن الرحیم

ارمغان عزت: پیامبر و تغییر قبله

نویسنده:

حسنعلی محمودی

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

ارمغان عزت: پیامبر و تغییر قبله

مشخصات کتاب

ارمغان عزت: پیامبر و تغییر قبله

کد: ۱۰۱۹

نویسنده: حسنعلی محمودی

ناشر و تهیه کننده: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

لیتوگرافی: سروش مهر

چاپ و صحافی: برهان

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۵

شمارگان: ۲۰۰۰

بها: ۴۰۰۰ ریال

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

پست الکترونیکی: Email: IRC@IRIB.ir

تلفن: ۲۹۱۹۶۷۰ نمابر: ۲۹۱۵۵۱۰

شابک: ۵-۰۶۲-۵۱۴-۹۶۴ :ISBN: ۹۶۴-۵۱۴-۰۶۲-۵-۵۱۴-۰۶۲-۵ \ ۹۶۴

ص : ۱

فهرست مطالب

ص : ۷

دیباچه

دیباچه

در سالی که مزین به نام مبارک پیامبر عظیم الشان اسلام است، بیش از هر زمان دیگری باید خود را به الگوهای اخلاق نکوی آن گل سرسبد آفرینش آراست و جان دل را به سروش روح افزای آن امین وحی سپرد و از رفتارهای نابخردانه دست شست.

همه رویدادهای زندگانی پیامبر، شیرین و درس آموز است، ولی در میان آنها، واقعه تغییر قبله جایگاه ویژه ای دارد. این واقعه علاوه بر مستندات تاریخی و روایی، پشتوانه وحیانی نیز دارد، به گونه ای که هرگونه شک و تردید در آن را از بین می برد.

تغییر قبله، اقدامی تعصبی، نژادی، جاهلانه و کور نبود، بلکه پاسخی متین به طعنه ها و غرور نابخردانه قوم یهود در آن زمان بود. این رویداد نشان داد که عزت مسلمانان بر هر چیز دیگری مقدّم است؛ امری که نبود آن در عصر حاضر، اوضاع را به گونه دیگری رقم زده است و اکنون مسلمانان جهان متأثر از آموزه های مشرکان و زورمداران جهانی شده اند.

اگر زاویه های متفاوت تغییر قبله باز کاویده شود، همچون ستاره ای درخشان، نمایانگر عزّت، استقلال و اقتدار اسلام و مسلمانان خواهد بود. از پژوهشگر ارجمند، حجت الاسلام والمسلمین آقای حسنعلی محمودی که در این راستا گام

ص : ۸

برداشته و پژوهش حاضر را آفریده است، سپاس گزاریم. امید است مورد استفاده برنامه سازان قرار گیرد.

انّه ولیّ التوفیق

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

ص : ۹

پیش گفتار

پیش گفتار

به دلیل نام گذاری سال ۱۳۸۵ به عنوان سال پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، هرکس باید در حد توان خود زمینه های گسترش و ترویج فرهنگ محمدی را در خود و جامعه فراهم سازد؛ زیرا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به دلیل خصال نکویش بهترین الگو برای همانند سازی است.

از جمله رخدادهای عبرت آموز در زندگانی آن حضرت، حادثه «تغییر قبله» است.

قبله در اسلام اهمّیّت فراوانی دارد؛ تا آنجا که شاید در دیگر ادیان به این اندازه به آن پرداخته نشده باشد. در واقع، اسلام با تشریع احکام قبله، به مسلمانان سمت و سوی بندگی را نشان می دهد و آنان را از فراموشی هدف آفرینش، بر حذر می دارد. بر این اساس، استقبال به قبله نه تنها در احکام عبادی، بلکه در کارهای دیگر چون نشستن، خوابیدن، احتضار میت، قربانی کردن و... نیز سفارش شده است.

در این پژوهش، افزون بر اهمّیّت و آثار قبله و اطلاعاتی درباره قبله اول و دوم مسلمانان، به اصل حادثه تغییر قبله پرداخته شده و درس های آموزنده تبیین شده است. امید است این اثر در شناسایی گوشه هایی از زندگانی پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله به کار آید.

فصل اول: کلیات

اشاره

فصل اول: کلیات

زیر فصل ها

طرح مسئله

پرسش های پژوهش

اهداف پژوهش

کاربرد در صدا و سیما

مفهوم شناسی

اهمیت و آثار قبله در اسلام

طرح مسئله

طرح مسئله

رویداد تغییر قبله از بیت المقدس به مکه معظمه، از جمله حوادثی است که در تاریخ صدر اسلام اهمّیّت فراوانی دارد و عبرت های آن همواره آموزنده است. این حادثه، افزون بر نشان دادن روش اسلام در برخورد با بیگانگان، به مسلمانان در مورد فلسفه احکام و عبادت ها شناخت داد. آنان دریافتند که اصل مهم، اخلاص و تعبد است. بنابراین، بایسته است با تبیین این واقعه تاریخی، به علل و عوامل آن بپردازیم و عبرت ها و درس های سازنده آن را آشکار سازیم.

پرسش های پژوهش

پرسش های پژوهش

۱. ماجرای تغییر قبله و ویژگی های آن چیست؟

۲. علل و عوامل آن کدام است؟

۳. چه درس ها و عبرت هایی می توان از آن گرفت؟

اهداف پژوهش

اهداف پژوهش

هـدف از این پژوهش، بررسـی حادثه تغییر قبله از بیت المقدس به مکه معظمه، به منظور درس آموزی و بهره گیری از آن، در زندگی و رسانه ملی است.

کاربرد در صدا و سیما

کاربرد در صدا و سیما

تغییر قبله، از موضوع های مناسـبتی است که هر ساله یک روز به آن اختصاص دارد. ازاین رو، برنامه سازان می تواننـد در این روز، به تبیین این حـادثه و جایگـاه آن بپردازنـد. این کـار می توانـد در قـالب برنـامه هـای رادیویی، پویانمایی برای کودکان، نمایش یا میزگردهای کارشناسی انجام پذیرد.

ص : ۱۲

همچنین طرح این مسئله در قضایای دیگری که با استقلال کشور و تکیه نکردن به بیگانگان مرتبط است، مناسب می نماید.

مفهوم شناسی

مفهوم شناسی

واژه قبله، در لغت به معنای جهت است؛ چنان که در کتاب های لغت بدان اشاره شده است. در فرهنگ دهخدا آمده است:

قبله]قِبلَ [جهتی است که هنگام نماز بدان روی آورند.(۱)

در کتاب المنجد نیز در مورد معنای قبله چنین می خوانیم:

قبله: اسم نوع است به معنای جهت. از آن جمله است «قبله المصلی»؛ یعنی جهتی که نمازگزاران بدان سو نماز خوانند.(۲)

نیز همین معنا در دیگر کتاب های لغت، مثل نهایه ابن اثیر یا فرهنگ بزرگ جامع نوین(۳) ذکر شده است.

در قرآن کریم هم واژه قبله به همان معنای لغوی به کار رفته؛ چنان که در سوره مبارکه یونس آمده است:

وَ أَوْحَيْنا إِلى مُوسى وَ أَخيهِ أَنْ تَبَوَّءا لِقَوْمِكُما بِمِصْرَ بُيُوتًا وَ اجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَ أَقيمُوا الصَّلاةَ وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنينَ. (یونس: ۸۷)

ما به موسی و برادرش وحی کردیم که در سرزمین مصر برای قوم خود خانه هایی انتخاب کنید و خانه هایتان را قبله یکدیگر قرار دهید.]یعنی مقابل هم و رو به روی هم بسازید [و نماز برپا دارید و مؤنان را مژده ده.

قبله در اصطلاح فقها نیز به همین معناست؛ یعنی جهتی که نمازگزاران نماز می خوانند و حالت ویژه ای در نماز به خود می گیرند. آنان با هشیاری و حضور ذهن به سمت و سویی که در دین مقدس اسلام به عنوان قبله معرفی شده است،

۱- لغت نامه دهخدا، ذیل واژه قبله.

۲- لوییس معلوفی، المنجد، تهران، آرمان، ۱۳۷۱، چ ۳، ص ۶۰۷ .

۳- احمد سیاح، فرهنگ بزرگ جامع نوین، تهران، کتاب فروشی اسلام، ۱۳۷۰، ج ۴، ص ۱۲۲۴.

می ایستند و بدان سو به عبادت پروردگار خویش می پردازند.(۱)

جهتی که قبله مسلمانان قرار داده شده، مکه معظمه است و کعبه، خانه خدا، در آنجاست. کعبه، مکان مقدسی است که پیش از اسلام نیز مورد توجه و احترام بوده است.

اهمیت و آثار قبله در اسلام

اشاره

اهمیت و آثار قبله در اسلام

زیر فصل ها

۱. ایجاد هم بستگی

۲. آموزش نظم

۳. نمایش قدرت

۴. جهت گیری دل به سوی خدا

۱. ایجاد هم بستگی

۱. ایجاد هم بستگی

هم بستگی، از عوامل مهم پیشرفت جامعه است که ایجاد آن، از آرمان های بزرگ جامعه شناسان و اندیشمندان به شمار می آید. ازاین رو، آنها ابزارها و امکانات فراوانی را برای رسیدن به آن به کار می گیرند. دین اسلام با تنظیم احکام و قوانین بسیار ساده، این اهداف را در دسترس مسلمانان قرار داده است.

موضوع قبله و ایستادن رو به آن به هنگام نماز و بعضی اعمال دیگر، به بهترین شکل در ایجاد هم بستگی مسلمانان نقش آفرینی می کند. این دستور، دست کم پنج بار در شبانه روز تکرار می شود و نمازگزاران اتحاد و همدلی را تمرین می کنند. آنان با هر نژاد، زبان، ملیت و رنگ به یک سو رو می کنند و این احساس را در خود می یابند که همه از اجزای یک پیکر هستند و هدف واحدی دارند. این مهم، همه در سایه قبله یکسان تحقق می یابد.

۲. آموزش نظم

۲. آموزش نظم

دستورهای فراوانی از اسلام در مورد برقراری نظم در زندگی فردی و اجتماعی به ما رسیده است. اسلام، افزون بر این فرمان

های روشن، به طور غیر مستقیم نیز مسلمانان را به برقراری نظم و انضباط در کارها فرا می خواند. افزون بر آثار معنوی فراوان،

۱- میرزا خلیل کمره ای، قبله اسلام، تهران، آفتاب، بی تا، صص ۲۶ و ۲۷.

یکی از پی آمدهای مثبت اینکه مسلمانان در عادی ترین عبادت های خود به یک سو بایستند و به عبادت بپردازند، آموزش نظم و انضباط است. این نظم، به حدی است که هر کس به عمد آن را بر هم بزند، عبادتش پذیرفته نمی شود و باید دوباره آن را با نظم خاص به جا آورد.

۳. نمایش قدرت

۳. نمایش قدرت

دین اسلام به دلیل ویژگی ستم ستیزی آن، همواره با تهدید دشمنانش روبه روست. ازاین رو، بایسته است مسلمانان برای از بین بردن نقشه های دشمنان، قدرت خویش را به نمایش بگذارند. قرآن کریم نیز به آمادگی دفاعی مسلمانان اشاره می کند و می فرماید:

وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِباطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّهِ وَ عَدُوَّكُمْ. (انفال: ۶۰)

و هرچه در توان دارید، از نیرو و اسب ها را آماده و بسیج کنید تا با این تدارکات، دشمن خدا و دشمن خودتان را بترسانید.

اسلام، آمادگی و نمایش قدرت مسلمانان را برای حفظ کیان دین، ضروری و نیکو می داند و آن را از جمله عبادت های مهم به شمار می آورد. یکی از موارد این نمایش قدرت، توجه کردن مسلمانان به قبله یکسان در زمان های معیّن است. آن گاه که مسلمانان به سوی یک جهت رو می کنند، این جمعیت فراوان و یک صدا، بزرگ ترین نمایش قدرت است که اسلام با دعوت به سوی قبله در هنگام عبادت، آن را به وجود می آورد.

۴. جهت گیری دل به سوی خدا

۴. جهت گیری دل به سوی خدا

خداوند در همه جا حضور دارد و شرق و غرب عالم، همه از آن اوست. پس جهت گیری بدن به سوی کعبه، نماد جهت گیری دل سوی خداست. چه بسا افرادی به سوی کعبه نماز می گزارند، ولی قبله شان چیز دیگری است؛ چنان که

خواجه عبداللّه انصاری می گوید:

قبله صورت پرستان، آب و گل

قبله معناشناسان، جان و دل

قبله تن پروران،خواب و خورش

قبله انسان، به دانش پرورش

قبله عاشق، وصال بی زوال

قبله عارف، کمال ذالجلال(۱)

قبله، نشانه توحید و نماد مسلمانی است. در نهج البلاغه، از کعبه به عنوان عَلَم؛ یعنی پرچم و نشانه آشکار اسلام یاد شده است. بت پرستان و ستاره پرستان، هنگام نیایش، به سوی بت و یا ستاره و ماه توجه می کردند، ولی اسلام، توجه به خانه خدا را جایگزین آن کرد و روی کردن به سوی قبله را نشانه توجه به خدا برشمرد.

۱- به نقل از: محسن قرائتی، تفسیر نور، قم، مؤسسه در راه حق، ۱۳۷۹، چ ۵، ج ۱، ص ۲۱۹.

(۱)

فصل دوم: بیت المقدس، نخستین قبله اسلام

اشاره

فصل دوم: بیت المقدس، نخستین قبله اسلام

زیر فصل ها

۱. موقعیت جغرافیایی بیت المقدس

۲. فضیلت بیت المقدس در قرآن

۳. بیت المقدس در روایات

۴. بیت المقدس در گذر تاریخ

۵. ویژگی های یهود در قرآن

۶. قبله یهود

۷. گنجینه های بیت المقدس

۸. اسلام و قدس شریف

۹. فلسفه نماز خواندن مسلمانان به سوی بیت المقدس

۱. موقعیت جغرافیایی بیت المقدس

۱. موقعیت جغرافیایی بیت المقدس

شهر بیت المقدس، در غرب آسیا و شمال خاورمیانه قرار دارد. این شهر، بر روی کوه های یهود که تقسیم کننده آب بین دره اردن در شرق و دریای مدیترانه در غرب است، بر روی دو تپه صخره ای به ارتفاع ۷۵۰ متر از سطح دریا، در میانه کوه های بیت ایل(۲) در شمال و حبرون یا الخلیل در جنوب، در فلات قدس و الخلیل واقع شده است. در طرف مغرب شهر، دامنه کوه های یهودا و در جانب مشرق، دشت یهودا دیده می شود که تا بحرالمیت ادامه دارد.

وضع جغرافیایی بیت المقدس، به شکل ساخت شناختی کوه های یهودا مربوط می شود که همچون صخره ای یکپارچه و بدون دره است. این وضع، بیت المقدس را به دژی تبدیل کرده است که بر ناحیه وسیعی از اطراف خود اشراف دارد.

آب و هوای بیت المقدس، مدیترانه ای است. زمستان های آن پر باران و معتدل و تابستان های آن داغ و کاملاً خشک است. در بیشتر روزهای سال، به ویژه در تابستان، هوای این شهر کاملاً آفتابی است. میزان بارندگی سالانه حدود پانصد میلی متر و بارندگی در بخش های غربی شهر، از میزان بارندگی در بخش های شرقی آن بیشتر است.

ص : ۱۷

۱- همان، ص ۲۳۱.

۲- یا بیت ئیل Beth - E.

(۱)

۲. فضیلت بیت المقدس در قرآن

۲. فضیلت بیت المقدس در قرآن

قرآن کریم درباره اهمیت مسجدالاقصی که در شهر بیت المقدس قرار دارد، می فرماید:

سُبْحانَ الَّذی أَسْرى بِعَبْدِهِ لَیْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذی بارَكْنا حَوْلَهُ لِنُرِیَهُ مِنْ آیاتِنا إِنَّهُ هُوَ السَّمیعُ الْبَصیرُ. (اسراء :۱)

منزه است آن]خدایی [که بنده اش را شبانگاهی از مسجدالحرام به سوی مسجدالاقصی که پیرامون آن را برکت داده ایم، سیر داد تا از نشانه های خود به او بنمایانیم که او همان شنوای بیناست.

این آیه، داستان معراج پیامبر اسلام را بیان می کند. بر اساس آیه شریفه، ابتدای معراج آن حضرت، مسجدالحرام و انتهای سیر زمینی این سفر مقدس، مسجدالاقصی است که در شهر تاریخی بیت المقدس قرار دارد.

مسجد الاقصی، همان مکان مقدسی است که قبله یهودیان بود و مسلمانان نیز سیزده سال در مکه و هفده ماه پس از هجرت، به سوی آن نماز خواندند. بدین ترتیب، مسجدالاقصی، قبله نخست مسلمانان به شمار می آید.

خداوند در این آیه می فرماید ما اطراف این سرزمین را با برکت قرار دادیم. در اینکه منظور از آن برکت چیست، مفسران دو احتمال را بیان می کنند:

۱. ممکن است جمله «بارکنا حوله» به برکت ظاهری آن اشاره کند؛ چون این سرزمین در منطقه ای سرسبز، خرم و سرشار از درختان و آب های جاری و آبادی ها قرار دارد.

۲. شاید این جمله به برکات معنوی آن اشاره کند؛ زیرا این سرزمین در طول تاریخ، جایگاه پیامبران بزرگ خدا و خاستگاه نور توحید و خداپرستی بوده است.

۱- مرتضی اسعدی، بیت المقدس، بی جا، بنیاد دائره المعارف اسلامی، ۱۳۶۷، صص ۳ ــ ۶ .

(۱)

به همین دلیل، قرآن کریم شرافتی برای آن سرزمین در نظرمی گیرد. پس برکت ظاهری و معنوی بیت المقدس، با توجه به قرار داشتن آن در محل زندگی پیامبران الهی و نیز معراج گاه پیامبر اسلام و با برکت بودن ظاهری اطراف آن، روشن است و تردیدی در آن راه ندارد.

۳. بیت المقدس در روایات

اشاره

۳. بیت المقدس در روایات

بیت المقدس، از قدیم، شهر فرستادگان الهی بوده و از آن به نام شهر پیامبران یاد شده است. قبله گاه نخست مسلمانان، فضیلت های ویژه ای دارد که آن را از دیگر شهرها ممتاز می سازد. به همین دلیل، مورد توجه معصومان علیهم السلام قرار گرفته است. در سخنان آن بزرگواران، ویژگی هایی برای این شهر برشمرده اند که به آنها اشاره می کنیم:

الف) برآورده شدن دعا

الف) برآورده شدن دعا

امام علی علیه السلام به یکی از یاران خود که قصد سفر به مسجد الاقصی را داشت، فرمود: «هیچ شخص گرفتاری در آنجا دعا نمی کند، جز آنکه خدا او را اجابت می کند و گرفتاری اش را برطرف می سازد».(۲)

ب) بیت المقدس از جمله قصرهای بهشتی

ب) بیت المقدس از جمله قصرهای بهشتی

حضرت علی علیه السلام فرموده است: «اَرْبَعَهٌ مِنْ قُصورِالجَنَّهِ فِی الدُّنْیا: اَلمَسْجِدُ الْحَرام وَ مَسْجِدُ الرَّسُولِ وَ مَسْجِدُ بَیْت المُقَدَّسِ وَ مَسْجِدُ الْکوفَهِ؛ چهار نقطه زمین، از قصرهای بهشتی دنیا است: مسجدالحرام، مسجد پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، مسجد الاقصی و مسجد کوفه».

ص : ۱۹

۱- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵، چ ۲۷، ج ۱۲، ص ۱۰.

۲- محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، بیروت، داراحیاء التراث العربی، بی تا، ج ۲، ص ۵۲۹.

(۱)

ج) مسجد بیت المقدس یکی از مساجد چهارگانه

ج) مسجد بیت المقدس یکی از مساجد چهارگانه

امام باقر علیه السلام به ابوحمزه ثمالی فرمود:

مساجد چهارگانه عبارتند از: مسجد الحرام، مسجد الرسول صلی الله علیه و آله، مسجد بیت المقدس و مسجد کوفه.ای ابا حمزه! نماز واجب در آنها ثواب یک بار حج را دارد و نماز مستحب در آنها معادل یک عمره است.(۲)

د) ثواب نماز در بیت المقدس

د) ثواب نماز در بیت المقدس

بیت المقدس، از جمله مکان های مقدس و شهرهای با فضیلت به شمار می آید؛ زیرا جایگاه مردان الهی و پیامبران بزرگ خدا بوده است. از این رو، در اسلام، این شهر، جایگاه و مرتبه ویژه ای دارد و در بین دیگر مکان ها، مانند ستاره ای می درخشد. بدین جهت، ثواب عبادت در آن، چندین برابر محل های دیگر در نظر گرفته می شود؛ چنان که در روایتی از علی علیه السلام می خوانیم: «یک نماز در بیت المقدس، معادل هزار نماز است».(۳)

۴. بیت المقدس در گذر تاریخ

۴. بیت المقدس در گذر تاریخ

بر اساس گواهی تاریخ، این شهر به دست کنعانی های عرب تبار بنا گردیده و همین افراد، قدیمی ترین ساکنان بیت المقدس به شمار می آیند. در تاریخ آمده است که در هزاره سوم و یا چهارم قبل از میلاد، گروهی از اعراب به نام آموریها و کنعانیها به سمت شام حرکت کردند. کنعانی ها در فلسطین و آموری ها در داخل شهرهای شام استقرار یافتند. مورتکاث، دانشمند آلمانی، در وصف کنعانی ها چنین می نویسد:

از کشفیات باستان شناسی در وسط منطقه ساحلی شامات، درمی یابیم که مردم سامی نژاد، حداقل در هزاره سوم قبل از میلاد در این مناطق ساکن شدند که

۱- همان.

۲- شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین، بی تا، چ۲، ج ۱، ص ۱۴۸.

۳- همان.

کنعانی ها نام داشتند.(۱)

مشهورترین قبیله کنعانی ها «یَبوسی» بودند که در منطقه فعلی بیت المقدس مسکن گزیدند و شهر یبوس (قدس) را بنا نهادند. تأسیس این شهر به دست پادشاه یبوسی ها، ملک صادق، صورت گرفت. وی در گوشه آن سرزمین، شهری به نام «یبوس» بنا نهاد. پس از مدتی، مردم آن به دلیل آنکه سلطانشان هوادار صلح و دوستدار آبادانی بود، نام «یبوس» را تغییر داده و آن را «اور سالم» (شهر سالم _ صلح) نام نهادند.(۲)

در تاریخ آمده است که شهر اورسالم (بیت المقدس) در دوره های متمادی، مرکز حکومت پیامبران الهی، مانند حضرت داوود علیه السلام و فرزندش، حضرت سلیمان علیه السلام بوده است. حضرت داوود علیه السلام در سال هزار قبل از میلاد، با هزاران سرباز آنجا را فتح کرد و اورسالم را پایتخت خود برگزید و نامش را به «شهر داوود» تغییر داد. پس از او، فرزندش، سلیمان علیه السلام به پادشاهی رسید و هیکل (معبد) خود را در بالای کوه «موریا» بنا نهاد. از آن تاریخ تا چند قرن دیگر، اورسالم در دست فرزندان داوود بود و هیکل سلیمان ۴۲۴ سال باقی ماند، تا اینکه شیشق، پادشاه مصر در دوره سلطنت خود آن را غارت کرد.

بنابراین، شهر بیت المقدس که به دست کنعانی ها ساخته شد، پس از اینکه مرکز حکومت پیامبران الهی، داوود و فرزندش سلیمان گردید، چهره نوینی به خود گرفت و شهرت تاریخی پیدا کرد. شاید به همین دلیل، در روایات اسلامی، تأسیس این شهر، به حضرت سلیمان نسبت داده شده است. البته از نظر تاریخی، قدمت این شهر به قبل از دوران حکومت سلیمان باز می گردد. به گفته تاریخ، در

۱- عبداللّه ناصری طاهری، بیت المقدس شهر پیامبران، تهران، سروش، ۱۳۶۷، چ ۱، ص ۱۷.

۲- سید هادی خسرو شاهی، تاریخ بیت المقدس و مسئله فلسطین، قم، دارالتبلیغ اسلامی، ۱۳۹۵، ه . ق، صص ۷ و ۸ .

پنج هزار سالی که از بنای بیت المقدس می گذرد، این شهر هزار و پانصد سال در دست یبوسی ها، یعنی کنعانی ها قرار داشت که از جزیره العرب آمده و پایه گذار اصلی آن بودند. سپس چهار قرن در دست بنی اسرائیل، چند قرن در دست ایرانی ها، دو قرن در دست یونانی ها و اشکانی ها و چهار قرن در اختیار رومی ها بود. در عین حال در تمام این مدت، مردم بومی آن؛ یعنی کنعانی ها و یبوسیان همچنان در آنجا ساکن بودند.(۱)

منابع تاریخی، ورود یهودیان را به سرزمین فلسطین، به هزاره اول قبل از میلاد نسبت می دهند. عبرانی ها (یهودی ها) با عبور از رود اردن، با زور این منطقه را از کنعانی ها گرفتند و دولت آنها در حدود سال ۱۰۲۰ ق . م تأسیس شد. این حکومت در مدت هشتاد سال در دوران حضرت داوود و سلیمان، تمدن و سازمان سیاسی داشت. در زمان حضرت سلیمان، مملکت یهود به دو بخش تقسیم می شد؛ مملکت اسرائیل در شمال و مملکت یهودا در جنوب.(۲)

همچنین در جنگ بین فارس و بابل، بیت المقدس به دست ایرانی ها افتاد. در ابتدای قرن هفتم بعد از میلاد، خسروپرویز، پادشاه ساسانی، بیت المقدس را اشغال کرد.

آنچه از مطالعه تاریخ بیت المقدس به دست می آید، این است که:

۱. کنعانی ها، اعرابی هستند که از جزیره العرب مهاجرت کردند و در این دیار مسکن گزیدند.

۲. یهودیان، سه هزار سال بعد از بنای شهر قدس به دست یبوسی ها به فلسطین وارد شدند و از اهالی اصلی قدس نیستند.

۱- همان، ص ۱۴.

۲- بیت المقدس شهر پیامبران، ص ۱۷.

۳. عبرانی هـا، در دو مهاجرت به سـرزمین کنعان وارد شدنـد: مهاجرت اول، در ابتـدای قرن چهاردهم قبل از میلاد و مهاجرت دوم در قرن سـیزدهم قبـل از میلاـد از مصـر. اینـان قبیله ای ماجراجو بودنـد و خانه سازی، کشاورزی و نوشـتن را از کنعانی ها آموختند. بعد هم زبان سامی قدیم خود را فراموش کردند و لهجه رایج کنعانی ها را فراگرفتند.(۱)

۵. ویژگی های یهود در قرآن

اشاره

۵. ویژگی های یهود در قرآن

شنـاخت هر ملت و قومی، به سلسـله ویژگی هـای اخلاقی و رفتاری آنان بسـتگی دارد که بیانگر فرهنگ آن قوم و ملت است. این ویژگی هـا، ممکن است مثبت و سازنـده یا منفی و ویرانگر و به زیان خود آنها و دیگران باشـد. البته بایـد توجه داشت که ویژگی های اخلاقی و روش های رفتاری، ذاتی و تغییر ناپذیر نیست تا از اختیار انسان خارج باشد.

در این بحث، روی سـخن با یهودیانی است که در مقابل حق تسـلیم نشدنـد. قرآن کریم درصـدد بیان صـفات این عده برآمده است. یکی از سوره هایی که قسمت مهمی از آن درباره یهود آمده، سوره بقره است که در مدینه منوره نازل شده است. یهود در آن جـامعه، معروف ترین جمعیت پیروان اهـل کتـاب بودنـد و پیش از ظهور پیامبر اسـلام، بر پایه کتاب های مـذهبی خود، انتظار چنین ظهوری را داشـتند و دیگران را به آن بشارت می دادند. از نظر اقتصادی نیز وضع آنها بسـیار خوب بود و روی هم رفته، نفوذ عمیقی در مدینه داشـتند. البته با ظهور اسلام، نه تنها بیشتر آنها دعوت اسلام را نپذیرفتند، بلکه در آشکار و نهان بر ضد اسلام قیام کردند؛ همان مبارزه ای که بعد از چهارده قرن هنوز هم ادامه دارد.

ویژگی های بیان شده این قوم در قرآن به شرح ذیل است:

۱- همان، صص ۱۸ _ ۲۰.

الف) پیمان شکنی

الف) پیمان شکنی

آن گونه که از قرآن استفاده می شود، یهود، پیمان هایی با خداوند داشت که ملزم به عمل کردن به آنها بود. عمده این پیمان ها، پیمان دوازده گانه پرستش خداوند، نیکی به پدر و مادر، بستگان، یتیمان، مستمندان، خوش رفتاری با مردم، برپا داشتن نماز، ادای زکات، دوری از آزار و خون ریزی بوده است.

شاهد این سخن، آیه ۸۳ و ۸۴ سوره بقره است، آنجا که می فرماید:

و چون از فرزندان اسرائیل پیمان محکم گرفتیم که جز خدا را نپرستید، به پدر و مادر، خویشان و یتیمان و مستمندان احسان کنید و با مردم (به زبان) خوش سخن بگویید و نماز را به پا دارید و زکات را بدهید، آن گاه جز اندکی از شما، (همگی) به حالت اعراض روی برتافتید.

با توجه به این آیات، روشن می شود که اینها در برابر نعمت های الهی، تعهدهای فراوانی داشتند که اگر به آن عمل می کردند و وفادار می ماندند، مورد و مصداق بشارت های الهی قرار می گرفتند. متأسفانه آنها این پیمان ها را زیر پا گذاشتند و هنوز هم به پیمان شکنی شان ادامه می دهند.(۱)

ب) خون ریزی

ب) خون ریزی

جنگ و خون ریزی به ناحق، از جنایت های دیرینه این عده از یهودیان به شمار می آید، چنان که در قرآن کریم در این باره آمده است: «وَ یَقْتُلُونَ النَّبِیِّینَ بِغَیْرِ الْحَقِّ؛ و پیامبران را به ناحق می کشتند». (بقره: ۶۱)

شاهد گویای آن، سرزمین فلسطین و جنوب لبنان است که هنوز هم جوی خون در آن جاری است و صدای ضجه و ناله زنان و یتیمان، گوش مردم حق طلب را به درد می آورد و پیکرهای متلاشی شده آنان، چشم هر بیننده ای را از اشک موّاج می سازد.

۱- تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۲۰۳.

ج) تحریف گری

ج) تحریف گری

یکی از خلاف کاری های یهود، مسئله تحریف است که از این راه، طبقه عوام را برای منافع شخصی شان فریب می دادند، حق را پنهان می کردند و بنابر خواسته هایشان، به چنین بدعت نابخشودنی دست می زدند. قرآن کریم در این باره می فرماید:

یَکْتُبُونَ الْکِتابَ بِأَیْدیهِمْ ثُمَّ یَقُولُونَ هذا مِنْ عِنْدِ اللّهِ لِیَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلیلاً. (بقره: ۷۹)

مطالبی را با دست خود می نویسند. سپس می گویند: از طرف خداست تا بدان بهای ناچیزی آرند.

د) حریص ترین مردم در زندگی

د) حریص ترین مردم در زندگی

قرآن کریم درباره حرص و آز و آرزوهای دور و دراز یهود چنین می گوید:

وَ لَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النّاسِ عَلی حَیاهٍ وَ مِنَ الَّذینَ أَشْرَکُوا یَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ یُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَهٍ. (بقره: ۹۶)

وآنان را آزمندترین مردم به زندگی و حتی حریص تر از کسانی که شرک می ورزند، خواهی یافت. هریک از ایشان آرزو دارد که کاش هزار سال عمر کند.

مشرکان که دین ندارند، به طور طبیعی در جمع آوری مال و زندگی دنیا حریصند، ولی یهود، حتی از مشرکان هم در این مسئله حریص ترند؛ حریص در اندوختن مال و ثروت، حریص در قبضه کردن دنیا و حریص در انحصارطلبی. آنها چنان به دنیا علاقه دارند که هر کدام آرزوی هزار سال عمر می کنند.(۱)

ه) خودخواهی بی مورد

ه) خودخواهی بی مورد

«وَ قالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النّارُ إِلاّ أَیّامًا مَعْدُودَهً؛ گفتند جز روزهایی چند، هرگز آتش دوزخ به ما نخواهد رسید». (بقره: ۸۰)

۱- همان، ص ۳۵۶.

اعتقـاد به برتری نژادی ملت یهود و اینکه تـافته ای جـدا بافته انـد و گناه کارانشان فقط چنـد روزی کیفر و مجازات می بیننـد، سپس بهشـت الهی برای ابـد در اختیـار آنـان اسـت، یکی از دلایـل روشـن خودخـواهی و خودپرسـتی ایـن جمعیت است. این امتیازطلبی با هیـچ منطقی سازگار نیست؛ زیرا هیـچ گونه تفاوتی میان انسان از نظر کیفر و پاداش اعمال در پیشـگاه خدا وجود ندارد.

و) تبعیض در احکام خدا

و) تبعیض در احکام خدا

بر اسـاس فرموده قرآن، یهود، اعمـال ضـد و نقیضـی انجـام می دادنـد و در احکـام خـدا تبعیض قائل می شدنـد. آنها به برخی احکام الهی که به نفعشان بود، عمل می کردند و با بخشی دیگر مخالفت می ورزیدند؛ چنان که می خوانیم:

«أَ فَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْکِتـابِ وَ تَکْفُرُونَ بِبَعْضٍ؛ آیا شـما به پاره ای از کتاب (تورات) ایمان می آوریـد و به بخشـی دیگر کفر می ورزید؟» (بقره: ۸۵)

در حقیقت، انگیزه چنین تبعیض و عمل ناپسندی، همان سودجویی و منفعت پرستی است. اینها هر جا منافعشان اقتضا می کرد، از هیـچ جنایتی دریغ نمی ورزیدنـد و به کشـتار بی گناهان و خون ریزی های وحشـتناک دست می زدنـد. گویی این گروه با جنایت خو گرفته اند؛ زیرا در بیت المقدس و حومه آن، فراوان از این گونه اعمال رخ داده و می دهد.

۶. قبله یهود

۶. قبله یهود

از آیـات و روایات به دست می آیـد که یهود هنگام مناجات، به طرف بیت المقـدس رو می کردنـد و این شـهر قبله آنان بوده است. به همین دلیل، هنگامی که پیامبر اسـلام قبل از تغییر قبله، مأمور بود به طرف بیت المقـدس نماز بخوانـد، به آن حضـرت طعنه می زدند و می گفتند مسلمانان قبله مستقل ندارند و به طرف قبله ما نماز می خوانند.

در تفسیر نمونه آمده است:

بیشتر ملل مسیحی، در کشورهای عربی زندگی می کردند و هنگام عبادت، روی خود را به سوی محل تولد حضرت عیسی علیه السلامدر بیت المقدس می کردند. یهود که بیشتر در شامات و بابل و مانند آن به سر می بردند، رو به سوی بیت المقدس که برای آنان تقریباً در سمت غرب بود، می ایستادند و به این ترتیب، نقطه غرب، قبله آنان بود.(۱)

روشن است که قبله ادیان قبل از اسلام، بیت المقدس بوده است. بدین ترتیب، قبله یهود، جدای از قبله دیگران، چه قبل از شریعت موسی علیه السلام و چه بعد از آن نبود. پس نمی توان گفت بیت المقدس، قبله اختصاصی یهود است؛ گرچه آنها چنین اختصاصی را به خودشان نسبت می دادند.

۷. گنجینه های بیت المقدس

اشاره

۷. گنجینه های بیت المقدس

بیت المقدس، آثار اسلامی گوناگونی دارد و از این نظر، یکی از شهرهای نمونه و به عبارت صحیح تر، نمونه ای کم نظیر در جغرافیای اسلام است. هرچند دولت صهیونیستی، سعی در تغییر چهره اسلامی آن داشته، ولی بناهای تاریخی این شهر مقدس، گواه روشن معماری و آثار اسلامی آن است. اینها گنجینه های پربار و بابرکت این شهر تاریخی است که بر فضیلت و قداست آن می افزاید. اکنون به معرفی مهم ترین آثار این شهر مقدس می پردازیم.

الف) مسجد الاقصی

الف) مسجد الاقصی

این مسجد مقدس، پس از مسجد الحرام، دومین مسجد روی زمین است که به دست یعقوب علیه السلامبنا شد. حضرت داوود علیه السلام آن را تجدید بنا کرد و سرانجام، حضرت سلیمان علیه السلام بنای آن را به پایان رساند. در دوران حکومت اسلام، این مسجد، بازسازی و گنبد و درهای شمالی آن ساخته شد. در همان زمان، محراب

ص : ۲۷

۱- همان، ص ۴۸۳.

آن را بازسازی و گنبـد آن را معرّق کاری کردند و منبری زینت یافته با عاج و آبنوس در سـمت راست محراب گذاشـتند. این منبر، تا زمان آتش سوزی یهودیان در ۱۹۶۹ میلادی پا برجا بود.(۱)

ب) قبه الصخره شریف

ب) قبه الصخره شریف

این اثر به دست عبـدالملک بن مروان در سال های ۶۹۱ و ۶۹۲ میلادی در بالای صـخره شـریفه معراج بنا شد و تا زمان حاضر بارهـا تعمیر شـده اسـت. البته این تعمیرات، بر معمـاری زیبـای این بنـای اسـلامی خللی وارد نیـاورده است. تاریـخ نگـاران قبه الصخره را در زمان عبدالملک چنین توصیف کرده اند:

این گنبد، کهن ترین اثر هنر معماری اسلامی و بلندترین بارگاه و بقعه در حرم شریف است.(۲)

ج) مسجد و گهواره عیسی علیه السلام

ج) مسجد و گهواره عیسی علیه السلام

در زاویه جنـوب شـرقی دیـوار بزرگ شـهر در زیرزمین، گنبـد کـوچکی بر روی چهـار سـتون قرار گرفته است. در زیر گنبـد، حوضـی سـنگی هست که «گهـواره عیسـی علیه السـلام» نـام دارد. مقابـل این گهـواره، محراب کوچکی مشـهور به «عبادتگـاه حضـرت مریم علیهاالسـلام» دیده می شود. نخستین کسـی که به این اثر اشاره کرده، ناصـر خسرو است و دیگران مانند هروی، مجیرالدین حنبلی و نابلسی از او نقل کرده اند.(۳)

د) قبه المعراج

د) قبه المعراج

این گنبد، یادبودی از معراج پیامبر اسـلام به آسـمان هاست؛ بنایی هشت ضـلعی و نوساز که به وسـیله گنبدی که بر سی ستون مرمرین استوار است، پوشیده

۱- عبدالمهدی عبدالجلیل، گنجینه های قدس، تهران، سپهر، ۱۳۷۱، چ ۱، صص ۶۳ و ۶۴.

۲- همان، ص ۵۹.

۳- بیت المقدس شهر پیامبران، ص ۵۷.

می شود. در جهت شمالی آن، دری قرار دارد و در سمت جنوبی آن، محرابی به چشم می خورد.(۱)

۸. اسلام و قدس شریف

۸. اسلام و قدس شریف

دین مقدس اسلام از جزیره العرب ظهور و به طرف شمال گسترش یافت. جنگ موته که در جنوب بحر میت رخ داد، نخستین رویایی مسلمانان و رومیان بود.

پس از آن، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، لشکری به ریاست اسامه بن زید آماده کرد که به طرف شمال بفرستد، ولی آن حضرت پیش از حرکت سپاه از دنیا رحلت کرد. خلیفه اول، این نقشه را پی گرفت و لشکری به طرف شمال (سوریه، فلسطین و ...) فرستاد. اسامه در این لشکرکشی پیشرفت هایی کرد و تا نزدیک اردن رسید، ولی چون بر اثر ارتداد عده ای از مسلمانان، اختلاف هایی در داخل مملکت اسلامی پدید آمده بود، ناچار به مدینه برگشت تا به خلیفه کمک کند.

خلیفه دوم نیز برای گسترش مرزهای جغرافیایی کشور اسلامی تلاش کرد. او برای فتح بیت المقدس لشکری به طرف سوریه فرستاد. در این میان، مردم بیت المقدس در مقابل مسلمانان مقاومت کردند. خلیفه برای دلداری سربازان اسلام و رسیدگی به وضع فرماندهان و افسران سپاه، از مدینه به شامات رفت و اباعبیده را به مقام فرماندهی سپاه برگزید. در این میان، هیئت اعزامی مردم بیت المقدس نزد او رفتند و پیشنهاد صلح دادند، به شرط آنکه خلیفه، شخصاً مباشر تسلیم قدس باشد. عمر شرط آنان را پذیرفت و قرارداد صلح همان جا بسته شد. خالد، عمروبن عاص، معاویه و عبدالرحمان بن عوف شاهد صلح بودند.

۱- گنجینه های قدس، ص ۱۱۶.

مدتی پس از آن، معاویه هم عقلان و قیساویه را فتح کرد. با فتح این دو شهر، تمام خاک فلسطین به تصرف مسلمانان درآمد. بعد قبیله های عرب از اطراف به سوی فلسطین سرازیر شدند و در آنجا مسکن گزیدند. با گذشت مدتی، همه مردم فلسطین، مسلمان و عرب گردیدند و از آن به بعد، فلسطین، به منطقه خالص عربی تبدیل شد.(۱)

۹. فلسفه نماز خواندن مسلمانان به سوی بیت المقدس

اشاره

۹. فلسفه نماز خواندن مسلمانان به سوی بیت المقدس

نماز، عبادتی است که خداوند دستور و کیفیت آن را به انسان ها یاد داد. این عبادت مهم، مقدماتی دارد که از آن جمله، جهت است. جهت نماز، دو حالت می تواند داشته باشد:

۱. خداوند سمت و سویی را مشخص کند و همه به آن سمت نماز برپا دارند و در حال عبادت، به آنجا توجه کنند.

۲. مکان مشخصی در کار نباشد و بندگان مختار باشند به هر جهتی نماز بخوانند:«فَأَیْنَما تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ؛ پس به هر سو رو کنید، آنجا روی به خداست». (بقره:۱۱۵)

گرچه راه دوم، از نظر عقل هیچ مانعی ندارد، به یقین، سمت و سوی معیّن و مشخص، معقول تر و منطقی تر خواهد بود؛ زیرا همه خداجویان به یک سمت رو می کنند و مکان معیّنی را قبله خویش قرار می دهند. این کار، نوعی هماهنگی و وحدت را در ذهن ها زنده می سازد و از بی نظمی و پراکندگی جلوگیری می کند.

با توجه به این مطلب، پیش از اینکه کعبه، قبله همیشگی مسلمانان باشد، مصلحت ایجاب می کرد که پیامبر اسلام به سوی بیت المقدس نماز بخواند. نماز خواندن آن حضرت به سوی آن سرزمین، دلایل مهمی داشت که عبارت بودند از:

۱- اکبر هاشمی رفسنجانی، سرگذشت فلسطین، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۲، چ۱، صص ۷۱_۷۴.

الف) زنده کردن خاطرات توحیدی پیامبران پیشین

الف) زنده کردن خاطرات توحیدی پیامبران پیشین

بیت المقدس، قبله ادیان پیش از اسلام بود و همه پیامبران بزرگ الهی، مانند حضرت موسی علیه السلام و حضرت عیسی علیه السلامبه آن سو ادای تکلیف می کردند و خدا را می خواندند. بنابراین، رو کردن پیامبر اسلام و نماز خواندن به سوی بیت المقدس، زنده کننده خاطرات توحیدی پیامبران پیشین بود.(۱)

ب) احترام گزاردن به آیین های پیش از اسلام

ب) احترام گزاردن به آیین های پیش از اسلام

دین مقدس اسلام، احترام فراوانی برای ادیان الهی قبل از اسلام قائل است. قرآن کریم، بارها شریعت های آسمانی قبل از خود را تأیید و تصدیق می کند؛ به گونه ای که ایمان داشتن به همه آنان، جزو باورهای مسلمانان به شمار می آید. ازاین رو، در قرآن کریم می خوانیم:

وَ الَّذی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ مِنَ الْکِتابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِما بَیْنَ یَدَیْهِ إِنَّ اللّهَ بِعِبادِهِ لَخَبیرٌ بَصیرٌ. (فاطر: ۳۱)

آنچه از کتاب به سوی تو وحی کرده ایم، خود حق]و [تصدیق کننده]کتاب های [پیش از آن است. به یقین، خدا به بندگانش آگاه و بیناست.

پس نماز خواندن به سوی بیت المقدس، بیانگر تصدیق عملی آیین های قبل از اسلام، از سوی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آلهو مسلمانان و احترام گذاشتن به آنان است.(۲)

ج) دفع توهم دشمن

ج) دفع توهم دشمن

مشرکان مکه، کعبه را به بت خانه تبدیل کرده بودند، ازاین رو، پیامبر اسلام و مسلمانان، سیزده سالی که در مکه بودند، به سوی کعبه نماز نمی خواندند، تا مبادا گمان شود آنان به بت ها احترام می گذارند. ازاین رو، به طرف

۱- نک: تفسیر نمونه، ج ۱۲، ص ۱۰.

۲- نک: همان، ج ۱۸، صص ۲۵۸ و ۲۵۹.

بیت المقدس نماز می خواندند.(۱)

د) شایستگی قبله بودن

د) شایستگی قبله بودن

قبله چون جهتی است که انسان هـای یکتاپرست به آن سو، خـدا را عبادت می کننـد و کانون وحـدت و هماهنگی است، باید مکـانی باشـد که بر دیگر مکان ها شـرافت و برتری داشـته باشـد. از آنجا که بیت المقـدس، زادگاه پیامبران الهی و برانگیختن آنها، و نیز عروج گاه پیامبر اسلام به آسمان ها در شب معراج بود، شایستگی قبله بودن را داشت. ازاین رو، پیش از آنکه کعبه معظمه، قبله همیشـگی مسلمانان باشد، مسلمانان به سوی قدس شریف رو می کردند تا بهترین اعمال به سوی بهترین مکان که یـادآور عبادت ملت های قبل از اسـلام است، صورت گیرد و از این راه، ادای تکلیف عبادی در مسـیری که بایـد باشـد، به جا آورده شود.(۲)

ه) مبارزه با تعصب

ه) مبارزه با تعصب

در آغـاز رسـالت پیـامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و نماز گزاردن مسـلمانان به سوی بیت المقـدس، برای جامعه متعصب عرب بسـیار سـنگین و دشوار بود که از نقطه مورد توجه تمام قبیله های عربی صـرف نظر کننـد و به سوی قبله یهودیان نماز گزارند. البته این مطلب برای گروه هدایت یافته که تسـلیم فرمان پروردگارشان بودند، بسـیار آسان بود؛ چنان که خداوند در قرآن می فرماید:

«وَ إِنْ کـانَتْ لَکَبیرَهً إِلاّـ عَلَی الَّذینَ هَـدَی اللّهُ؛ اگرچه تبـدیل قبله (برای جـامعه عرب) سـنگین بـود، مگر برای آنـانی که خـدا هدایتشان کرده است.» (بقره: ۱۲۹)

و) تحقق نشانه های نبوت

و) تحقق نشانه های نبوت

قرآن، یـادآور می شود اهـل کتـاب در کتـاب هـای خود می خواندنـد که پیـامبر خاتم صـلی الله علیه و آله به دو قبله نماز می گزارد. بنابراین، بازگشت از بیت المقدس به کعبه، نشانه

۱- تفسیر نورالثقلین، ج ۱، ص ۱۳۶؛ به نقل از تفسیر نور، ج ۱، ص ۲۱۸.

۲- نک: همان، ج ۱۲، صص ۱۰ و ۱۱.

حقانیت پیامبر و نمودار تحقق نشانه های نبوت در تورات است؛ چنان که می فرماید:

قَدْ نَری تَقَلُّبَ وَجْهِکَ فِی السَّماءِ فَلَنُوَلِّیَنَّکَ قِبْلَةً تَرْضاها فَوَلِّ وَجْهَکَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ حَیْثُ ما کُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَکُمْ شَطْرَهُ وَ إِنَّ الَّذینَ أُوتُوا الْکِتابَ لَیَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَ مَا اللّهُ بِغافِلٍ عَمّا یَعْمَلُونَ . (بقره: ۱۴۴)

گردش چهره تو را (به انتظار فرمان خدا در تعیین قبله) می بینیم. پس (باش تا) تو را به سوی قبله ای که از آن خشنود گردی، برگردانیم. روی خود را به جانب مسجدالحرام کن و هر کجا باشید، روی خود را به آن سمت گردانید. و آنان که کتاب داده شده اند، می دانند که فرمان تغییر قبله، فرمان صحیح و استوار از سوی پروردگارشان است و خداوند به کارهای ایشان آگاه است.

ص : ۳۳

فصل سوم: کعبه، قبله گاه مسلمانان

اشاره

فصل سوم: کعبه، قبله گاه مسلمانان

زیر فصل ها

۱. تاریخچه بنای کعبه

۲. نخستین ساکنان مکه و متولّیان کعبه

۳. جایگاه کعبه در قرآن

۴. ماجرای تغییر قبله از بیت المقدس

۱. تاریخچه بنای کعبه

۱. تاریخچه بنای کعبه

از آیات مختلف قرآن و احادیث، به خوبی استفاده می شود که خانه کعبه، پیش از حضرت ابراهیم علیه السلام، در زمان حضرت آدم علیه السلام بنا شده بود. در آیه ۳۷ سوره ابراهیم از قول این پیامبر بزرگ می خوانیم:

«رَبَّنا إِنّی أَسْکَنْتُ مِنْ ذُرِّیَّتی بِوادٍ غَیْرِ ذی زَرْعٍ عِنْدَ بَیْتِکَ الْمُحَرَّمِ؛ پروردگارا، من (یکی از) فرزندانم را در این درّه بی کشت، در کنار خانه محترم تو سکونت دادم».

این آیه گواهی می دهد زمانی که حضرت ابراهیم علیه السلام با فرزند شیرخوارش، اسماعیل و همسرش به سرزمین مکه آمدند، اثری از خانه کعبه وجود داشته است.

در آیه ۹۶ سوره آل عمران هم می خوانیم:

«إِنَّ أَوَّلَ بَیْتٍ وُضِعَ لِلنّاسِ لَلَّذی بِبَکَّهَ مُبارَکًا؛ در حقیقت، نخستین خانه که برای (عبادت) مردم ساخته شده، همان است که در مکه قرار دارد و مبارک است».

پس پرستش خداوند و ساختن مرکز عبادت، از زمان ابراهیم علیه السلام و حتی پیش تر، از زمان آدم علیه السلامبوده است. در آیه ۱۲۷ سوره بقره نیز همین مطلب تأیید می شود:

و هنگامی که ابراهیم و اسماعیل پایه های خانه (کعبه) را بالا می بردند، (و می گفتند): پروردگارا، از ما بپذیر، تو شنوایی و

دانایی.

این تعبیر می رساند که شالوده های خانه کعبه وجود داشته است و ابراهیم و اسماعیل پایه ها را بالا برده اند. در خطبه معروف قاصعه نهج البلاغه نیز به تاریخ بنای کعبه اشاره شده است، آنجا که امام علی علیه السلامی فرماید:

آیا نمی بینید که خداوند، مردم جهان را از زمان آدم تا به امروز به وسیله قطعه های سنگی ... امتحان کرده است و آن را خانه محترم خود برگزید. سپس به آدم و فرزندانش دستور داد به گرد آن طواف کنند و به سوی او توجه کنند.(۱)

کوتاه سخن اینکه آیات قرآن و روایات، این تاریخچه را تأیید می کنند که خانه کعبه، نخست به دست آدم علیه السلامساخته شد. سپس در توفان نوح علیه السلامفرو ریخت و بعد به دست ابراهیم علیه السلام و فرزندش اسماعیل علیه السلامتجدید بنا گردید.

۲. نخستین ساکنان مکه و متولیّان کعبه

اشاره

۲. نخستین ساکنان مکه و متولیّان کعبه

زیر فصل ها

الف) عمالقه و جرهمیان

ب) طایفه خزاعه

ج) قریش

الف) عمالقه و جرهمیان

الف) عمالقه و جرهمیان

نخستین طایفه ای که در مکه سکونت گزیدند، عمالقه بودند. پس از آنها، طایفه جرهم که از یمن مهاجرت کرده بودند، در مکه ساکن شدند. در روزگار اقامت آنها، اسماعیل و مادرش به مکه آمدند. اسماعیل با طایفه جرهم وصلت کرد و پس از او، پسرش عهده دار امور کعبه شد. پس از آن، کسانی از طایفه جرهم به تولیت کعبه رسیدند. این وضع تا سال ۲۰۷ میلادی دوام داشت.

چون دوره تولیت جرهمیان به درازا کشید و قدرت و شوکتشان فزونی گرفت، از راه عدل و انصاف خارج شدند. ستمگری پیشه کردند، اموال کعبه را حلال شمردند، در آن تصرفات ناروا کردند و خون کسانی را که به مکه می آمدند، می ریختند.(۲)

ب) طایفه خزاعه

ب) طایفه خزاعه

این طایفه که از سرزمین سبا مهاجرت کرده بودند، به مکه آمدند و بر طایفه

ص : ۳۵

۱- نهج البلاغه، ج ۲، ص ۳۰۲.

۲- حسن ابراهیم، حسن، تاریخ سیاسی اسلام، ترجمه: ابوالقاسم پاینده، تهران، جاویدان، ۱۳۷۱، چ۷، ص ۴۸.

جرهم پیروز شدند. آنها را بیرون کردند و امور کعبه را به دست گرفتند. مدت سیصد سال کار بدین گونه بود. در این مدت، مردم خزاعه از اوهام فاسد خویش چیزهای تازه ای به تشریفات کعبه افزودند؛ از آن جمله پرستش «هُبَل» را مرسوم کردند.(۱)

ج) قریش

ج) قریش

امور کعبه همچنان به دست طایفه خزاعه بود تا طایفه قریش نیرو گرفت و در قرن پنجم میلادی، سرپرستی کعبه را از دست آنها خارج ساخت. در این هنگام که کعبه موقعیت ممتازی یافته بود، قصی بن کلاب از قریش، در سال ۴۴۰ میلادی، مردم خزاعه را از مکه بیرون کرد و خود عهده دار امور مکه شد.

از این پس، مردم قریش، حمایت از کعبه را به خود اختصاص دادند و برای آنکه بر اهمیت کعبه بیفزایند، قسمتی از زمین های مجاور منطقه را حرم قرار دادند که در آنجا خون ریزی و تجاوز ممنوع باشد. مکه با وجود کعبه، اهمّیّت ویژه ای داشت و قریشیان هم با تولیت کعبه و اقامت در مکه، نزد دیگر قبایل عرب، احترامی بسزا یافته بودند.

مردم قریش، روابط زائران کعبه را که همه ساله از قبیله های مختلف عرب به سوی مکه می آمدند، نظم دادند. ازاین رو، مکه محل رفت و آمد قبایل عرب شد که همواره برای زیارت و تجارت به آنجا می آمدند و مردم قریش هم در میان قبایل دیگر منزلتی خاص یافتند. شاید از همین رو بود که مردان قریش پس از ظهور اسلام، استعداد و لیاقت خود را در فنون سیاست و جنگ نشان دادند و بعضی از آنها در میدان جنگ و سیاست، شهرتی بسزا به دست آوردند.

۱- همان.

(۱)

قریشیان در تنظیم امور کعبه و جلب زائران می کوشیدند. قصی بن کلاب که برای نخستین بار، مکه را از طایفه خزاعه گرفت، نخستین قریشی بود که در امور کعبه برنامه هایی را تدارک دید. قصی، از فرزندان کنانه است که نسبش از راه عدنان به اسماعیل علیه السلام می رسد.

این ریاست، در طایفه قریش ادامه یافت تا اینکه نوبت به عبدالمطلب رسید. وی که انسانی برومند، مدیر و مدبّر بود، نظم و ترتیب بهتری در امور کعبه به نمایش گذاشت. یکی از کارهای حیاتی و مهمی که به دست او صورت گرفت، حفر چاه زمزم بود که در آب رسانی زائران خانه خدا نقش به سزایی داشت.

در طول تاریخ از آدم علیه السلام تا خاتم صلی الله علیه و آله، مردان بزرگ الهی مانند آدم علیه السلام، ابراهیم علیه السلام، اسماعیل علیه السلام و عبدالمطلب در بنای کعبه و نگهداری آن سهیم بوده اند. پس، یکی از ویژگی های این بنا، سابقه تاریخی آن است که یادآور نخستین یکتاپرستان روی زمین است.

۳. جایگاه کعبه در قرآن

اشاره

۳. جایگاه کعبه در قرآن

خانه کعبه، قبله گاه مسلمانان، نخستین مکانی است که از زمان آدم علیه السلام برای عبادت برپا گردید. از آن به بعد، به دست پیامبران الهی بازسازی شد و «خانه خدا» لقب گرفت؛ یعنی خانه ای که به واسطه آن، خدا عبادت می شود. یکی دیگر از نشانه های توجه به این مکان مقدس در دین مقدس اسلام، به جز هنگام نماز، این است که بر هر انسان مستطیع، یک بار زیارت آن در طول عمر واجب شمرده شده است؛ چنان که می فرماید:

إِنَّ أَوَّلَ بَیْتٍ وُضِعَ لِلنّاسِ لَلَّذی بِبَکَّهَ مُبارَکًا وَ هُدًی لِلْعالَمینَ فیهِ آیاتٌ بَیِّناتٌ مَقامُ إِبْراهیمَ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِنًا وَ لِلّهِ عَلَی النّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبیلاً وَ مَنْ کَفَرَ فَإِنَّ اللّهَ غَنِیٌّ عَنِ الْعالَمینَ.(آل عمران:۹۶و۹۷)

در حقیقت، نخستین خانه ای که برای (عبادت) مردم نهاده شده، همان است که

۱- همان، ص ۵۰.

در مکه است و مبارک و برای جهانیان (مایه) هدایت است. در آن، نشانه های روشن است؛ (از جمله) مقام ابراهیم علیه السلام و هرکس در آن درآید، در امان است و برای خدا حج آن خانه به عهده مردم است. (البته بر) کسی که بتواند به سوی آن راه یابد و هر که کفر ورزد، به یقین، خداوند از جهانیان بی نیاز است.

با توجه به آیه شریفه، ویژگی های زیر را می توان برای خانه کعبه بر شمرد:

الف) نخستین خانه عبادت

الف) نخستین خانه عبادت

قرآن کریم در این آیات می فرماید: اگر کعبه را قبله گاه مسلمانان برگزیدیم، جای تعجب نیست؛ زیرا نخستین خانه توحید و با سابقه ترین معبدی است که در روی زمین وجود دارد و هیچ مرکزی پیش از آن، محل نیایش و پرستش پروردگار نبوده است. کعبه، خانه ای است که برای مردم و به سود بشریت، در نقطه ای پربرکت و مرکز اجتماع ساخته شده است. تاریخ و منابع اسلامی هم به ما می گوید که خانه کعبه به دست آدم علیه السلام ساخته شد. سپس در توفان نوح آسیب دید و از سوی ابراهیم خلیل علیه السلام بازسازی گردید.(۱)

بنابراین، انتخاب پر سابقه ترین خانه یکتاپرستی برای قبله، از هر نقطه دیگری شایسته تر است. جالب توجه اینکه در این آیه، خانه کعبه که نام دیگرش «بیت الله» است، خانه مردم معرفی شده است. این تعبیر، بیان کننده این حقیقت است که آنچه به نام خدا و برای خداست، باید در خدمت مردم و بندگان او باشد و آنچه در خدمت مردم و بندگان خداست، برای خدا شمرده می شود. از این آیه، اهمیت سابقه داشتن در مسیر الهی نیز روشن می شود. ازاین رو، نخستین فضیلتی که برای خانه کعبه بیان شده، همان سابقه طولانی آن است.

از همین مطلب، اشکال بعضی ها در مورد احترام «حجرالاسود» برطرف

ص : ۳۸

۱- تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۹.

می شود. عده ای می گویند یک قطعه سنگ چه ارزش و اهمیتی دارد که همه ساله میلیون ها نفر برای دست کشیدن بر آن (استلام) از یکدیگر پیشی می گیرند و آن را مستحب مو□د می دانند؟

پاسخ اینکه توجه به تاریخچه این سنگ مخصوص، نشان می دهد امتیازی در آن است که در هیچ سنگ دیگری در جهان یافت نمی شود. این سنگ، پر سابقه ترین چیزی است که به عنوان مصالح ساختمان در یک مرکز عبادت و پرستش خداوند به کار رفته است. می دانیم که تمام معابد روی زمین و حتی کعبه که نخستین پرستشگاه است، بارها بازسازی شده و مصالحی که در ساختمان آنها به کار رفته، تغییر یافته است. تنها همین قطعه سنگ است که با گذشت هزاران سال، هنوز در این معبد پرسابقه پابرجاست. بنابراین، اهمیت آن، به همان سابقه داشتن در مسیر خدا و خدمت به مردم است. افزون بر این، حجرالاسود، تاریخ خاموشی از نسل های فراوان مو□نان در زمان های گوناگون به شمار می آید. این سنگ، زنده کننده خاطره استلام انبیای بزرگ و بندگان خاص خداست که در کنار آن به نیایش پروردگار برخاستند.(۱)

موضوع دیگری که توجه به آن لازم است، اینکه آیه پیش گفته می فرماید: این نخستین خانه ای بوده که برای مردم ساخته شده است. روشن است که منظور، نخستین خانه عبادت و پرستش است که به دستور خداوند، به دست حضرت آدم علیه السلام ساخته شده است. بنابراین، هیچ مانعی ندارد که قبل از آن، خانه های مسکونی دیگری روی زمین وجود داشته باشد.

ص : ۳۹

۱- همان، صص ۹ _ ۱۱.

(۱)

ب) مبارک بودن کعبه

ب) مبارک بودن کعبه

مبـارک به معنای پربرکت و پرفایـده است و کعبه از این نظر مبارک است که هم از نظر معنوی و هم از نظر مادی، در یکی از پربرکت ترین سرزمین های جهان قرار دارد. برکات معنوی این سرزمین و جذبه های الهی و تحرک و جنبش و وحدتی که در پرتو آن، به ویژه در مراسم حـج به وجود می آیـد، بر هیـچ کس پوشـیده نیست. پس اگر تنها به جنبه های صوری مراسم حج بسنده نشود و روح فلسفه آن زنده گردد، برکت واقعی آن آشکارتر خواهد شد.

از نظر مـادی نیز بـا اینکه در سـرزمین خشک و بی آب و علفی قرار دارد و از نظر طبیعی مناسب زنـدگی نیست، ولی در طول تاریخ، همواره یکی از شهرهای آباد برای زندگی و تجارت بوده است.(۲)

ج) هدایت جهانیان

ج) هدایت جهانیان

کعبه، مایه هـدایت جهانیان است و مردم از نقاط دور و نزدیک، خشـکی و دریا را زیر پا می گذارند و به این عبادتگاه بزرگ می رسـند و مراسم باشکوه حج را بر پا می دارند. حتی عرب جاهلی نیز کعبه را گرامی می داشت و مراسم حج را به نام اینکه آیین ابراهیم است، البته بـا خرافـاتی از پیش خود انجـام می داد. در پرتو همـان مراسم نـاقص بود که تـا حـدود زیـادی به طور موقت از کارهـای نادرست خود دست برمی داشت. به این ترتیب، همگان، حتی بت پرسـتان، از هـدایت این خانه بزرگ بهره مند می شدند. جاذبه معنوی این سرزمین و این خانه مقدس، چنان است که همه را بی اختیار تحت تأثیر قرار می دهد.

۱- همان، ص ۱۱.

۲- همان.

(۱)

د) داشتن نشانه های معنویت و مقام ابراهیم

د) داشتن نشانه های معنویت و مقام ابراهیم

در این خانه، نشانه های روشنی از خداپرستی و معنویت به چشم می خورد. البته دوام و بقای آن در طول تاریخ در برابر دشمنان نیرومندی که قصد نابود ساختن آن را داشتند، یکی از این نشانه ها به شمار می آید.

از جمله این نشانه ها، آثاری است که از پیامبر بزرگی همچون ابراهیم علیه السلام، در کنار آن باقی مانده است؛ زمزم، صفا، مروه، رکن، حطیم، حجرالاسود و حجر اسماعیل که هر کدام روشنگر خاطره های عظیم و جاویدان است و بر اهمیت و فضیلت این خانه می افزایند.

از میان این نشانه های روشن، مقام ابراهیم به صورت ویژه ذکر شده است. این مقام، محلی است که ابراهیم علیه السلام به دلیل بنای کعبه یا دعوت عمومی مردم برای انجام مراسم حج بر آن می ایستاد.(۲)

ه) محل امن و امنیت برای مردم

ه) محل امن و امنیت برای مردم

از جمله ویژگی هایی که بر اهمیت این خانه می افزاید، امن بودن آن برای کسانی است که در آن پناه بگیرند. ابراهیم علیه السلامپس از بنای کعبه، امنیت شهر مکه را از خداوند خواست: «رَبِّ اجْعَلْ هَذَا اَلْبَلَدَ آمِناً؛ خداوندا، این سرزمین را سرزمین امن و امان قرار بده». (ابراهیم: ۳۵)

خداوند هم دعای حضرت ابراهیم علیه السلام را برآورده ساخت و آن را مرکز ایمنی قرار داد. هم مایه آرامش روح و امنیت اجتماع مردمی است که به آن می آیند و از آن الهام می گیرند و از نظر قوانین مذهبی هم امنیت آن چنان محترم شمرده شده که هرگونه جنگ و مبارزه در آن ممنوع است و حتی حیوانات این سرزمین در آن در امان اند.

۱- همان.

۲- نک: همان، صص ۱۴ ـ ۱۶.

(۱)

۴. ماجرای تغییر قبله از بیت المقدس

۴. ماجرای تغییر قبله از بیت المقدس

هنوز چند ماه از هجرت پیامبر اسلام به مدینه نگذشته بود که زمزمه مخالفت یهود بلند شد. درست در هفدهمین ماه هجرت، در روز دوشنبه نیمه رجب سال دوم هجرت، دستور آمد که از این پس قبله مسلمانان کعبه است و در اوقات نماز باید متوجه مسجد الحرام گردند.

پیامبر گرامی اسلام، سیزده سال تمام در مکه به سوی بیت المقدس نماز گزارد. پس از مهاجرت به مدینه نیز مصلحت الهی در این بود که به وضع سابق ادامه دهد و مسلمانان، به سوی قبله ای که یهودیان به آن نماز می خواندند، نماز بگزارند. این کار، نوعی همکاری و نزدیک کردن دو آیین قدیم و جدید به هم بود، ولی رشد و ترقی مسلمانان باعث شد خوف و ترس، محافل یهود را فرا گیرد. پیشرفت های روزافزون آنان نشان می داد که آیین اسلام در اندک مدتی سراسر شبه جزیره را خواهد گرفت و قدرت و آیین یهود را از بین خواهد برد. از این نظر، کارشکنی یهود آغاز شد. آنان از راه های گوناگون، مسلمانان و پیامبر را آزار می دادند. از آن جمله، مسئله نماز گزاردن به سوی بیت المقدس را پیش کشیدند و گفتند: محمد مدعی است که آیین مستقل دارد و آیین و شریعت او نسخ کننده آیین های گذشته است. با این حال، هنوز قبله مستقلی ندارد و به طرف قبله جامعه یهود نماز می گزارد.

این خبر برای پیامبر گران آمد. نیمه های شب از خانه بیرون می آمد و به آسمان نگاه می کرد و در انتظار نزول وحی بود تا دستوری در این باره نازل گردد. قرآن به این مطلب گواهی می دهد:

۱- همان، ص ۱۶.

(۱)

«قَدْ نَری تَقَلُّبَ وَجْهِکَ فِی السَّماءِ فَلَنُوَلِّیَنَّکَ قِبْلَةً تَرْضاها؛ ما (به هر سو) گردانیدن رویت را در آسمان نیک می بینیم. پس (باش تا) تو را به قبله ای که بدان خشنود شوی، برگردانیم». (بقره: ۱۴۴)

به هر حال، پیامبر بزرگوار اسلام، دستور الهی را در مورد قبله انتظار می کشید. مدتی از این انتظار گذشت تا اینکه فرمان تغییر قبله صادر شد و در حالی که پیامبر دو رکعت نماز ظهر را در مسجد بنی سالم به سوی بیت المقدس خوانده بود، جبرئیل مأمور شد بازوی پیامبر را بگیرد و روی او را به سوی کعبه بگرداند.(۲)

یهودیان بهانه جو سخت ناراحت شدند؛ چون دیگر نمی توانستند بگویند شما مسلمانان از خود استقلال ندارید و ما از شما بهتریم، چون قبله مستقل داریم. پس آرام نگرفتند و از آزار پیامبر اسلام دست نکشیدند. این کوردلان، هر مقدار آیات الهی، حقایق را روشن تر بازگو می کرد، بر گمراهی شان افزوده می شد و به جای هدایت، به سوی گمراهی سرعت می گرفتند. ازاین رو، به فکر توطئه دیگری افتادند و لب به اعتراض گشودند و گفتند: چرا مسلمانان از قبله پیامبران پیشین روی گرداندند؟ اگر قبله اول، صحیح بود، این تغییر چه معنا دارد و اگر دومی، صحیح است؛ چرا سیزده سال و چند ماه به سوی بیت المقدس نماز خواندند؟ قرآن می فرماید:

«سَیَقُولُ السُّفَهاءُ مِنَ النّاسِ ما وَلّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتی کانُوا عَلَیْها؛ به زودی مردم کم خرد خواهند گفت: چه چیز آنان را از قبله ای که بر آن بودند روی گردان کرد؟» (بقره: ۱۴۲)

آری، سبک مغزان، میدان وسیعی برای سم پاشی یافته بودند. مسئله تغییر قبله، حربه تازه ای به دست آنها داده بود و می گفتند: پیامبر در آغاز، متوجه قبله

۱- جعفر سبحانی، فروغ ابدیت، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴، ج ۱۰، ج ۱، ص ۴۸۴؛ ترجمه المیزان، ج ۱، ص ۴۸۹.
۲- ابوالفضل طبرسی، مجمع البیان، بیروت، داراحیاء التراث الاسلامی، ۱۳۳۹، ج ۱، ص ۲۲۳.

پیامبران گذشته بود، ولی پس از پیروزی هایش، نژادپرستی بر او چیره شد و آن را به قبله قوم خود تبدیل کرد. همچنین می گفتند: او برای جلب توجه یهود و مسیحیان، نخست بیت المقدس را پذیرفت و هنگامی که مؤثر نیفتاد، آن را به کعبه تبدیل کرد.(۱) خداوند متعال برای اینکه جواب دندان شکنی به بهانه جویان بدهد، به پیامبرش دستور داد:

«قُلْ لِلّهِ الْمَشْرِقُ وَ الْمَغْرِبُ یَهْدی مَنْ یَشاءُ إِلی صِراطٍ مُسْتَقیم؛ به آنها بگو: مشرق و مغرب از آن خداست. هر کس را بخواهد، به راه راست هدایت می کند». (بقره: ۱۴۲)

این دلیلی قاطع و روشن در برابر بهانه جویان بود که بیت المقدس، کعبه و همه جا، ملک خداست و اصلاً خدا، خانه و مکانی ندارد. مهم آن است که تسلیم فرمان او باشید و هر جا خدا دستور داد، به آن سو نماز بخوانید. پس هیچ مکانی بدون عنایت او، شرافت ذاتی نمی یابد. تغییر و تحول قبله، به خواست و دلخواه پیامبر نیست که به هر طرف بخواهد رو کند، بلکه پیامبر تسلیم محض پیام الهی است و به هر طرف به او دستور داده شود، به همان سمت رو می کند. در این حادثه تاریخی، برخلاف گفته های یهود، نه مسئله نژادپرستی مطرح است و نه جلب یهودیان و مسیحیان. بدین ترتیب، خداوند با کلام شیوا و مستدل خود، خیال های خام و بیهوده یهود را محکوم و به اعتراض های آنان پاسخ محکم و مستدل ارائه کرد.

ص : ۴۴

۱- نک: تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۴۸۰.

فصل چهارم: فلسفه و آثار تغییر قبله

اشاره

فصل چهارم: فلسفه و آثار تغییر قبله

زیر فصل ها

۱. آزمایش

۲. تشویق اعراب به اسلام آوردن

۳. فاصله گرفتن از یهود

۴. خنثی کردن اعتراض یهود

۵. افزایش بصیرت دینی مسلمانان

۶. اتمام حجت با اهل کتاب

۷. اتمام نعمت

۸. تعظیم و تکریم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۹. حفظ استقلال مسلمانان

۱. آزمایش

۱. آزمایش

تغییر قبله از بیت المقدس به خانه کعبه، برای همه پرسش برانگیز بود. آنها که گمان می کردند هر حکمی باید ثابت باشد، می گفتند اگر باید به سوی کعبه نماز بخوانیم، چرا از همان روز اول نگفتند؟ و اگر بیت المقدس که قبله پیامبران گذشته هم بوده، مقدم بود، چرا تغییر یافت؟

تغییر قبله برای دشمنان اسلام وسیله اعتراض شده بود. آنان در میان مسلمانان سخن های شک برانگیز می پراکندند و در راه تضعیف عقاید آنان می کوشیدند. در آن زمان، هنوز نور علم و ایمان به همه جای جامعه نتابیده بود و رسوب دوران شرک و بت پرستی پابرجا بود. بنابراین، نگرانی ها و اضطراب هایی در میان مسلمانان پدید آمده بود. خداوند برای زدودن شک و تردید، پرسش ها و نیز برای جلوگیری از اعتراض های یهود، اسرار تغییر قبله را چنین بیان فرمود:

وَ كَذلِكَ جَعَلْناكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَداءَ عَلَى النّاسِ وَ يَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهيدًا وَ ما جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتى كُنْتَ عَلَيْها إِلاّ لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلى عَقِبَيْهِ وَ إِنْ كانَتْ لَكَبيرَةً إِلاّ عَلَى الَّذينَ هَدَى اللّهُ وَ ما كانَ اللّهُ لِيُضيعَ إيمانَكُمْ إِنَّ اللّهَ بِالنّاسِ لَرَءُوفٌ رَحيمٌ. (بقره: ۱۴۳)

و قبله ای را که (چندی) بر آن بودی، مقرر نکردیم جز برای آنکه کسی را که از پیامبر پیروی می کند، از آن کس که از عقیده خود برمی گردد، بازشناسیم. هر چند این کار جز بر کسانی که خدا هدایت]شان [گرداند، سخت گران بود.

از این آیه استفاده می شود که مسئله تغییر قبله، جنبه امتحانی داشته است. مقصود این بود که مؤن واقعی و حقیقی از مدعیان ایمان که در ادعاهای خود کاذب بودند، تمیز داده شود و پیامبر، افراد را خوب بشناسد. پیروی از فرمان دوم که در حالت نماز متوجه بیت الحرام گردند، نشانه ایمان و اخلاص به آیین جدید

بود و سرپیچی و توقف، نشانه دودلی و نفاق به شمار می رفت. بدیهی است هم نماز خواندن به سوی بیت المقدس برای آنان که خانه کعبه را سرمایه معنوی نژاد خود می دانستند، مشکل بود و هم بازگشت به سوی کعبه برای گروهی دیگر بعد از عادت کردن به قبله نخست دشوار می نمود. مسلمانان به این وسیله در بوته آزمایش قرار گرفتند تا آنچه از آثار شرک در وجودشان بود، در این کوره داغ بسوزد و پیوندهای خود را با گذشته شرک آلودشان از هم بگسلند و روح تسلیم مطلق در برابر فرمان حق در وجودشان پیدا گردد.(۱)

۲. تشویق اعراب به اسلام آوردن

۲. تشویق اعراب به اسلام آوردن

کعبه که به دست قهرمان توحید، حضرت ابراهیم علیه السلام بازسازی شد، مورد احترام و بزرگداشت جامعه عرب بود. قبله قرار دادن چنین نقطه ای، مایه رضایت اعراب را فراهم می ساخت و آنها را به پذیرفتن اسلام و دین توحید تشویق می کرد. در آن زمان، هدفی بالاتر از آن نبود که مشرکان سرسخت، لجوج و وامانده از قافله تمدن، ایمان آورند و آیین اسلام به وسیله آنها در سرتاسر جهان منتشر گردد.

۳. فاصله گرفتن از یهود

۳. فاصله گرفتن از یهود

فاصله گیری از یهود که هیچ امیدی به ایمان آوردن آنها نبود، لازم به نظر می رسید؛ زیرا آنان هر ساعت کارشکنی می کردند و با پیش کشیدن پرسش های پیچیده، وقت پیامبر را می گرفتند و به گمان خود، دانششان را به رخ می کشیدند. عوض کردن قبله، یکی از مظاهر فاصله گیری و دوری از یهود بود؛ چنان که نسخ روزه روز عاشورا نیز به همین منظور تلقی می شود. یهود پیش از اسلام، روز عاشورا را روزه می گرفتند و پیامبر و مسلمانان مأمور بودند آن روز را روزه

۱- تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۴۸۶.

بگیرند. سپس فرمان روزه عاشورا منسوخ شد و روزه در ماه مبارک رمضان واجب گردید.(۱)

۴. خنثی کردن اعتراض یهود

۴. خنثی کردن اعتراض یهود

همان طور که پیش تر توضیح دادیم، یهودیان مدینه، مسلمانان را به دلیل نداشتن قبله مستقل، تحقیر و استهزا می کردند. این امر هر روز گسترش بیشتری می یافت، به گونه ای که آرامش روحی و اعتماد به نفس مسلمانان را برهم زده بود.

از آنجا که خداوند، دین اسلام را کامل ترین و بهترین دین می دانست، راضی نمی شد پیروان آن مورد سرزنش عده ای کوته فکر قرار گیرند. ازاین رو، با تغییر قبله، جلوی این آسیب گرفته شد و روش یهودیان در برخورد با اسلام و مسلمانان شکست خورد.

۵. افزایش بصیرت دینی مسلمانان

۵. افزایش بصیرت دینی مسلمانان

مسلمانان تا آن زمان فکر می کردند همه احکام الهی ثابت است و در حوادث مختلف دچار تغییر نمی شود. ازاین رو، ماجرای تغییر قبله، درس جدیدی از معارف دینی به آنان آموخت تا بصیرت بیشتری به دست آورند. آنها در این حادثه آموختند که برخی احکام با تغییر موضوع، این قابلیت را دارند که تغییر کنند و حکم جدیدی از سوی خداوند فرستاده شود. مسئله قبله، از این نوع احکام بود. از سوی دیگر، مسلمانان گمان می کردند که نمازهای سابق آنها با تغییر قبله از بین رفته است و پذیرفته نمی شود. خداوند برای برطرف ساختن این توهم فرمود: «وَ ما کانَ اللّهُ لِیُضیعَ إیمانَکُمْ إِنَّ اللّهَ بِالنّاسِ لَرَءُوفٌ رَحیمٌ؛ خداوند بر آن نبود که ایمان شما را ضایع گرداند؛ زیرا خدا به مردم رئوف و مهربان است». (بقره: ۱۴۳)

۱- فروغ ابدیت، ج ۱، ص ۴۸۵.

لفظ ایمان در این آیه، به معنای عمل، به کار رفته است. پس منظور، همان اعمال پیشین مسلمانان است که به طرف بیت المقدس انجام داده بودند.(۱)

۶. اتمام حجت با اهل کتاب

۶. اتمام حجت با اهل کتاب

می دانیم که ویژگی های جسمی و روحی پیامبر اسلام و نیز صفات آن حضرت، در تورات و انجیل بیان شده بود. یکی از ویژگی های آن حضرت، این بود که به سمت دو قبله نماز می گزاردند و قبله همیشگی ایشان خانه کعبه است.(۲) این مطلب از جمله اسراری است که بین یهود و نصارا مطرح بود و علمای آنان به خوبی این مسئله را می دانستند. با تغییر قبله، تحقق این راز جامه عمل پوشید و حجت بر اهل کتاب تمام شد تا در حقانیت پیامبر آخرالزمان و پذیرفتن آن بهانه ای نداشته باشند. خداوند در این مورد می فرماید: «وَ مِنْ حَیْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَکَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرام؛ و از هر جا خارج شدی، روی خود را به سوی مسجد الحرام کن». (بقره: ۱۵۰) و در ذیل این آیه می فرماید: «لِئَلاّ یَکُونَ لِلنّاسِ عَلَیْکُمْ حُجَّةٌ؛ تا اینکه برای مردم (بهانه جو) دلیلی بر ضد شما وجود نداشته باشد». (بقره: ۱۵۰)

۷. اتمام نعمت

۷. اتمام نعمت

در آیات متعددی از قرآن کریم، پس از بیان حکمی از احکام، به تمام کردن نعمت اشاره شده است؛ چنان که در پایان آیه مربوط به طهارت های سه گانه می فرماید: «وَ لکِنْ یُرِیدُ لِیُطَهِّرَکُمْ وَ لِیُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَیْکُمْ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ؛ خداوند اراده کرده است که شما را پاک و نعمت خود را بر شما تمام کند. شاید شکرگزار باشید». (مائده: ۶)

در پایان آیه مربوط به قبله نیز می فرماید: «وَ لِأُتِمَّ نِعْمَتی عَلَیْکُمْ وَ لَعَلَّکُمْ تَهْتَدُونَ؛ تا نعمت خود را بر شما کامل گردانم، و باشد که هدایت شود».(بقره: ۱۵۰)

۱- همان.

۲- عبداللّه جوادی آملی، صهبای حج، قم، اسراء، ۱۳۸۱، چ ۳، ص ۲۵۳.

یعنی تعیین کعبه به عنوان قبله نهایی و همیشگی، نعمت الهی است. از این آیات استفاده می شود گذشته از اینکه خود دین، نعمت خداوند است، هر یک از اجزا و احکام آن هم به تنهایی نعمتی از نعمت های الهی به شمار می آید.

۸. تعظیم و تکریم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۸. تعظیم و تکریم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

اعتراض های یهود، پیامبر اسلام را آزار می داد و آن حضرت همواره انتظار می کشید فرمانی برای تغییر قبله نازل شود. در روایت آمده که جبرئیل حضور حضرت شرفیاب شد. پیامبر فرمود: دوست داشتم خداوند قبله مرا از بیت المقدس به کعبه معظمه برگرداند؛ چون از شماتت یهود در عذاب هستم. جبرئیل عرض کرد: از خداوند بخواه قبله ات را تغییر دهد؛ خداوند خواهش تو را رد نمی کند و دعای تو مستجاب است. پس از دعای حضرت، جبرئیل صعود کرد و بلافاصله هبوط کرد و برای تعظیم و تکریم و خشنودی پیامبر، آیات تغییر قبله را از طرف خداوند آورد.(۱) خداوند در آیات تغییر قبله می فرماید: «فَلَنُوَلِّيَنَّکَ قِبْلَةً تَرْضاها؛ به زودی قبله ای برایت معیّن می کنم تا راضی شوی». (بقره: ۱۴۴)

۹. حفظ استقلال مسلمانان

۹. حفظ استقلال مسلمانان

یکی از آموزه های تغییر قبله، مستقل بودن و روی پای خود ایستادن است. مسلمانان باید خودکفا و مستقل باشند و در هیچ چیزی به دشمن متکی نباشند. رو کردن به بیت المقدس، با وجود اینکه شرعی و براساس دستور الهی بود، به شکلی، پیروی از یهود به شمار می آمد. بر این اساس، یهودیان، مسلمانان را تابع خود می دانستند و تحقیرشان می کردند و خود را پیشرو جلوه می دادند. از آنجا

۱- میرزا محمد ثقفی تهرانی، روان جاوید، تهران، برهان، ۱۳۹۸ ه . ق، چ ۲، ص ۱۸۱.

که اسلام می خواهد مسلمانان، آزاد، مستقل و سرفراز در بین ملت های دیگر زندگی کنند، با نازل شدن دستور تغییر قبله، درس دیگری از کتاب آزادگی و استقلال به مسلمانان داده شد.

ص : ۵۰

فصل پنجم: شناخت قبله

اشاره

فصل پنجم: شناخت قبله

شناخت قبله در اسلام، برای ادای فریضه نماز ضروری است؛ زیرا از نظر شرع مقدس، نماز خواندن به سوی غیر قبله صحیح نیست. بنابراین، قبله یکی از شرایط درستی و مقدمات نماز به شمار می رود. همچنین در اعمالی چون ذبح حیوانات و دفن مردگان، رو به قبله بودن، شرط درستی عمل است. ازاین رو، شناخت قبله و قبله یابی از صدر اسلام تاکنون، به ویژه برای مناطق دوردست و بیرون از مکه مطرح بوده است. با این تفاوت که در اوایل رواج اسلام، قبله یابی به دلیل نزدیکی مناطق به مکه به راحتی صورت می گرفت، ولی پس از گسترش اسلام در سرزمین های دور، جهت یابی قبله برای مسلمانان دوردست، اهمیت ویژه ای یافت. ازاین رو، در زمان های مختلف، علمای اسلام برای شناخت قبله، به روش هایی دست زدند و در تلاش بودند به صورت دقیق و آسان، جهت قبله را به دست آورند. به همین دلیل، رساله هایی در این زمینه تدوین کردند و تاکنون روش های مختلفی برای جهت یابی قبله ارائه داده اند که به برخی از آنها اشاره می کنیم:

۱. روش علمی

۱. روش علمی

روش علمی در تعیین قبله، از جمله دقیق ترین روش هاست که بر اساس قواعد ریاضی و هندسی صورت می گیرد. روش علمی، انواعی دارد که یکی از آنها «دایره هندیه» است. البته برای اجرای این روش، دانستن طول و عرض شهر و طول و عرض مکه معظمه ضروری است. مقدار تفاوت محل موردنظر و مکه معظمه را به دست می آوریم و به همان مقدار، انحراف جهت برای ما معلوم می شود.

ص : ۵۱

دایره هندیه: ابتدا روی زمین را مسطّح می کنیم. بعد دایره ای روی این سطح می کشیم و در مرکز آن، جسم مخروطی شکلی قرار می دهیم که طول آن به مقدار ربع قطر دایره باشد. سپس در وقت طلوع خورشید، سایه این جسم را که در مغرب به وجود آمده است، می نگریم. هنگامی که سایه این جسم به سمت مغرب و با محیط دایره مماس شود، همان جا را علامت می گذاریم. همین گونه، هنگام غروب، سایه جسم به سمت مشرق با محیط دایره مماس می شود که آن را هم علامت می گذاریم. سپس دو نقطه را به هم متصل می کنیم. خط تولید شده، خط مشرق و مغرب است. آن گاه این خط را به طور دقیق به دو قسمت مساوی تقسیم می کنیم و از آن نقطه، خطی به مرکز دایره می کشیم. این خط، نصف النهار همین محل است که در وقت ظهر، خورشید روی آن قرار می گیرد. به برکت همین دایره، وقت زوال نیز تشخیص داده می شود. حال مقدار انحراف قبله آن نقطه را از جنوب یا شمال به دست می آوریم و به همان مقدار، به طرف راست یا چپ متمایل می شویم. نقطه مقابل، قبله آن محل است.(۱)

۲. روش شرعی

۲. روش شرعی

منظور از روش شرعی، روشی است که فقیهان و مجتهدان در کتاب های فقهی برای تعیین قبله بیان کرده اند. مستند این مسئله هم روایاتی است که از معصومان علیهم السلام نقل شده یا اینکه معصوم علیه السلام مکانی را محراب قرار داده و به آن سمت نماز خوانده است. پیامبر اسلام در مدینه همین کار را کرد و مردم مدینه، محراب مساجدشان را مطابق محراب پیامبر ساختند. با محاسبه های دانشمندان هیئت امروز هم، محراب پیامبر دقیقاً به سمت قبله است و کوچک ترین تفاوتی مشاهده نمی شود و این، خود، کرامتی شگفت از پیامبر اسلام است که در آن

۱- سید جواد ذهنی تهرانی، مباحث الفقهیه، قم، وجدانی، ۱۳۶۶، ج ۲، صص ۱۱۱ و ۱۱۲.

روز، با نبودن کوچک ترین وسایل علمی و بدون محاسبه، در حالت نماز از بیت المقدس متوجه کعبه گردید و حتی انحراف کوچکی هم پدید نیامد.(۱)

در روش شرعی، قبله از گفتار یا کردار معصوم علیه السلام شناخته می شود. رفتار معصوم علیه السلام همان محراب اوست که به آن طرف نماز خوانده است. گفتار معصوم علیه السلام هم روایاتی است که از ایشان برای شناخت سمت قبله برای اهالی مناطق و شهرهای مختلف بیان شده است و ما برای نمونه یکی را بیان می کنیم؟

محمد بن مسلم می گوید: از امام باقر علیه السلام یا امام صادق علیه السلام از قبله پرسیدم، فرمود: ستاره جُدَی را پشت سرت قرار بده و نماز بخوان.(۲) گرچه در این روایت بیان نشده اهل کدام شهرستان جُدَی را پشت سر خویش قرار دهند و نماز بخوانند، ولی بر اساس استنباط فقها، این روایت، مخصوص قبله اهل عراق است. افزون بر روش های گذشته در مورد شناخت قبله، روش های شرعی دیگری نیز در توضیح المسائل مراجع تقلید ذکر شده است. کسانی که نمی توانند قبله را بشناسند، می توانند به گفته دو شاهد عادل در این مورد اطمینان کنند و به آن سو نماز بخوانند یا به گفته فردی مورد اطمینان عمل کنند. همچنین می توان به سخن کسی که از روی قاعده علمی قبله را می شناسد و مورد اطمینان است، عمل کرد. اگر اینها ممکن نشد، باید به گمانی که از مسجد و محراب و قبور مسلمانان به دست می آید، تکیه کرد؛ در صورتی که خطایی در آنان معلوم و آشکار نشده باشد.

۱- فروغ ابدیت، ج ۱، ص ۴۸۶.

۲- وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۲۲۲.

(۱)

۳. پرسش و پاسخ در مورد قبله

۳. پرسش و پاسخ در مورد قبله

در مورد شناخت قبله، پرسش هایی مطرح است که بعضی از آنها را ذکر می کنیم.

الف) قبله کسانی که در کره ماه هستند، کجاست؟

پاسخ: ماه به دور زمین در حال حرکت است. همان طور که ماه برای ما خاکیان طلوع و غروب دارد، کره زمین هم برای فضانوردان و ساکنان آینده ماه، طلوع و غروب دارد. گاهی قسمتی یا همه آن پیداست و گاهی از آن اثری نیست.

بنابراین، هنگام طلوع زمین، مجموع کره خاکی، قبله کسانی است که در ماه نماز می گزارند. هنگامی که زمین از دید ماه نشینان پنهان و به اصطلاح در حال غروب است، محل تقریبی زمین در پشت افق ماه و خطی که در آسمان، عمود بر زمین امتداد دارد؛ قبله ماه نشینان در نظر گرفته می شود.

نکته ای که باید به آن توجه داشت این است که قبله، تنها خود خانه کعبه نیست، بلکه امتداد آن از دو طرف پایین و بالا در آسمان نیز قبله به شمار می آید؛ یعنی هر کس به سوی خطی که بر کعبه عمود است و از آن می گذرد بایستد، رو به سوی قبله ایستاده است. با توجه به این مسئله، قبله ماه نشینان در هنگامی که زمین در پشت افق ماه قرار گرفته است، روشن می گردد.(۲)

ب) تعیین قبله با خورشید

کسانی که قبله نما ندارند و دیگر وسایل تعیین قبله در اختیارشان نیست، آیا می توانند هنگام ظهر به وسیله خورشید، قبله را تعیین کنند یا نه؟ در صورت امکان، کیفیت آن چگونه است؟

پاسخ: کسانی که قبله شان به سمت جنوب است (مانند نواحی عراق)، هرگاه

۱- توضیح المسائل و تحریر الوسیله امام خمینیره، ج ۱، ص ۱۴۱؛ آیت اللّه مکارم شیرازی، توضیح المسائل، ص ۱۴۹، مسئله ۷۲۰.

۲- ناصر مکارم شیرازی و جعفر سبحانی، پرسش ها و پاسخ های مذهبی، قم، حکمت، ۱۳۵۳، ج ۲، ص ۸۳ .

هنگـام اذان ظهر برابر خورشـید بایسـتند، رو به قبله خواهنـد بود؛ زیرا خورشـید، هنگـام ظهر، روی دایره نصف النهار این نقاط است. پس اگر هنگام ظهر رو به خورشـید بایسـتند، مقابل نقطه جنوب که قبله این نقاط خواهد بود، ایستاده اند. نقاطی که قبله آنها از جنوب به طرف مغرب متمایل است (ماننـد تمام نقاط ایران)، باید در این نقاط، هنگام اذان ظهر، پس از ایسـتادن رو به روی خورشـید، به انـدازه ای که قبله آنها از جنوب به طرف مغرب انحراف دارد، به سـمت مغرب منحرف شوند. مثلاً در شـهر تهران کـه قبله آن ۳۷ درجـه از نقطـه جنـوب به سـمت مغرب انحراف دارد، بایـد هنگـام اذان ظهر پس از ایسـتادن روبه روی خورشید، ۳۷ درجه به طرف غرب متمایل شوند. در این نقاط و مشابه آن، آفتاب، هنگام ظهر مقابل شانه چپ خواهد بود.(۱)

ج) قبله در نقاط دور دست

همه می دانیم زمین دو نیم کره دارد؛ نیم کره شـمالی و نیم کره جنـوبی. در کشورهـایی چـون امریکـای جنوبی، برای توجه به سوی قبله چگونه باید ایستاد؟

پاسخ: همان طور که در بحث های گذشته اشاره شد، تنها خانه کعبه، قبله نیست، بلکه امتداد آن از طرف بالا تا اوج آسمان ها و از طرف پایین هم قبله است. پس همان طور که ایستادن در برابر خانه کعبه کافی است، ایستادن مقابل امتداد آن هم کفایت می کنـد. بنـابراین، کسـانی کـه در آن طرف کره زمیـن قرار گرفتـه انـد، می تواننـد بـه سـمت امتـداد خـانه کعبه بایسـتند. این اشخاص، اگر نزدیک ترین فاصله خود را به خانه کعبه در روی زمین در نظر بگیرند و به همان طرف بایستند، رو به خانه کعبه خواهنـد بود؛ زیرا اسـتقبالی که در قبله معتبر است، همـان «اسـتقبال عرفی» است؛ یعنی نمـازگزار بایـد طوری بایسـتد که مردم بگویند مقابل خانه است. بدیهی

۱- همان.

است که انحنای سطح زمین، مانع این نوع استقبال نخواهد بود.

این موضوع را با مثال می توان روشن کرد. اگر به کسی که در تهران است، بگویند رو به طرف مشهد بایست، او با محاسبه ای تخمینی، روبه طرفی می کند و می گوید مشهد در این طرف است، در حالی که با توجه به انحنای زمین در فاصله تهران تا مشهد، اگر خطی مستقیم از مقابل صورت شخص به طرف مشهد بکشیم، از بالای شهر مشهد در میان فضا عبور خواهد کرد، نه خود شهر مشهد. البته این مقدار، مانع از آن نیست که بگویند مقابل شهر مشهد ایستاده است.(۱)

۴. احکام قبله بر اساس فتوای علما

۴. احکام قبله بر اساس فتوای علما

الف) تمام نمازهای واجب باید رو به قبله خوانده شود.

ب) خانه کعبه که در مکه معظمه است، قبله تمام مسلمانان دنیاست و هر کس در هر جا باشد، باید رو به روی آن نماز بخواند. کسی که دور است، اگر طوری بایستد که بگویند رو به قبله است، کافی است. بنابراین، صف های طولانی نماز جماعت که طول آنها از طول خانه خدا بیشتر است؛ همه رو به قبله به شمار می آید.

ج) کسی که نمی تواند نماز را نشسته بخواند، باید به پهلوی راست، طوری بخوابد که جلو بدنش رو به قبله باشد. اگر آن هم ممکن نیست، به پهلوی چپ، طوری بخوابد که جلو بدنش رو به قبله باشد. اگر این را هم نتواند، باید به پشت بخوابد، طوری که کف پاهای او رو به قبله باشد.

د) نماز احتیاط و سجده و تشهد فراموش شده را باید رو به قبله خواند.

ه) اگر نمازگزار وسیله ای برای پیدا کردن قبله ندارد یا با اینکه کوشش

۱- همان، ص ۸۷.

کرده است، گمانش به طرفی نمی رود، چنانچه وقت نماز وسعت دارد، بایـد چهار نماز به چهار طرف بخوانـد و اگر به اندازه چهار نماز وقت نـدارد، بایـد به انـدازه ای که وقت دارد، بخواند. مثلاً اگر به اندازه یک نماز وقت نماز دارد، باید یک نماز به هر طرفی که می خواهد، بخواند. همچنین او باید نمازها را طوری بخواند که تعیین کند یکی از آنها رو به قبله بوده یا اگر قبله کج بوده است، به طرف دست راست و دست چپ قبله نرسیده است.

و) سـر بریـدن حیوانات بایـد رو به قبله باشد. هرگاه قبله را پیدا نکند، باید به گمان خود عمل کند و اگر این گمان هم ممکن نیست و نیاز به سر بریدن حیوان دارد، به هر طرف انجام دهد، صحیح است. در مورد دفن مسلمان هم که باید رو به قبله باشد، به همین ترتیب عمل شود.

ص : ۵۷

فصل ششم: همراه با برنامه سازان

اشاره

فصل ششم: همراه با برنامه سازان

تغییر قبله از جمله حوادثی است که نکته های آموزنده فراوانی دارد. این واقعه نشان می دهد که مسلمانان باید عزتمند و مستقل باشند و در هیچ یک از امور، زیر بار ذلت و طعنه دیگر اقوام و ملل نروند.

البته بیان فلسفه احکام و تعبد محض در برابر دستورهای الهی و آزمایش مسلمانان نیز می تواند از دیگر نکته های آموزنده حادثه باشد.

شناخت این رویداد در عصر حاضر که مسلمانان جهان در بند وابستگی های فرهنگی و اقتصادی دست و پا می زنند، زنگ بیدار باش و نوید آزادگی است.

صداوسیما با ترسیم ابعاد این واقعه، مسلمانان را با آموزه های اصیل دینی آشنا می کند و زنگارهای وابستگی های جاهلانه را می زداید.

پیشنهادهای برنامه ای

پیشنهادهای برنامه ای

۱. اطلاع رسانی در مورد این روز به صورت زیر نویس یا پیام مجری یا در قالب تقویم تاریخ.

۲. پخش برنامه های مستند چند دقیقه ای با بیان گوشه ای از حادثه خواندن آیات مربوط به آن و نمایش مسجدی که این واقعه در آن اتفاق افتاد.

۳. نمایش آیه های مربوط به حادثه و بیان عبرت های آن به صورت کوتاه و منظم.

ص : ۵۸

پرسش های مسابقه ای

پرسش های مسابقه ای

۱. نام قبله اول مسلمانان چیست؟

الف) بیت المقدس ب) کعبه ج) مکه

۲. تغییر قبله در کدام سال صورت پذیرفت؟

الف) سال سوم هجرت ب) سال اول هجرت ج) سال دوم هجرت

۳. نخستین ساکنان بیت المقدس چه کسانی بودند؟

الف) یهودی ها ب) کنعانی ها ج) هر دو

۴. بیت المقدس در چه سالی به دست مسلمانان افتاد؟

الف) سال ۵۲۵ میلادی ب) سال ۸۳۲ میلادی ج) سال ۶۳۴ میلادی

۵. پیامبر اسلام در کدام نماز و در کدام مسجد، صورتش را به قبله دوم گردانید؟

الف) نماز صبح و مسجد قبا ب) نماز مغرب و مسجد بنی سالم

ج) نماز ظهر و مسجد بنی سالم

۶. نخستین بار، خانه کعبه به دست چه کسی ساخته شد و چه کسانی آن را بازسازی کردند؟

الف) حضرت آدم، حضرت نوح ب) حضرت نوح، حضرت ابراهیم

ج) حضرت آدم، حضرت ابراهیم

۷. تغییر قبله در کدام آیات و در کدام سوره قرآن آمده است؟

الف) آیات ۱۴۷ تا ۱۴۹ سوره بقره ب) آیات ۱۲۹ تا ۱۳۱ اعراف

ج) آیات ۱۴۲ تا ۱۴۴ سوره بقره

پرسش های مردمی

پرسش های مردمی

۱. چرا به بیت المقدس، قبله اول مسلمانان می گویند؟

۲. چه کارهایی واجب است رو به قبله انجام شود؟

۳. حرمت بعضی اعمال در برابر قبله به چه علت است؟

۴. برای شناخت قبله، چه راه هایی وجود دارد؟

۵. چرا کعبه، قبله مسلمانان شد؟

۶. داشتن قبله واحد، چه تأثیری در زندگی مسلمانان دارد؟

۷. «اهل قبله» یعنی چه؟

۸. نماز بدون قبله مثل چیست؟

۹. از اینکه مانند مسلمانان دیگر رو به یک قبله نماز می خوانید، چه احساسی دارید؟

پرسش های کارشناسی

پرسش های کارشناسی

۱. فلسفه خواندن نماز به سوی قبله چیست؟

۲. اسرار و آثار تغییر قبله را بیان کنید.

۳. عبرت های تغییر قبله چیست؟

۴. یهودیان چه شبهه هایی را در مسئله قبله مطرح می کردند؟ چرا؟

۵. پاسخ شبهه های یهود چیست؟

۶. چهره یهود در قرآن چگونه معرفی شده است؟

۷. چه کارهایی را باید رو به قبله و چه کارهایی را نباید رو به قبله انجام داد؟ همچنین آثار فردی و اجتماعی آن را بیان کنید.

۸. راه های شناخت قبله چیست؟

۹. درباره جایگاه و اهمیت قبله اول مسلمانان (بیت المقدس) توضیح دهید.

ص : ۶۰

کتاب شناسی

کتاب شناسی

۱. حسن زاده آملی، حسن، تعیین سمت قبله، قم، یاران، چاپ دوم، ۱۳۷۹.

۲. حسن زاده آملی، حسن، معرفه الوقت و القبله، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۷۴.

۳. حسینی مرندی، سیدصادق، ادیان و مذاهب جهان، قم، فروردین، چاپ اول، ۱۳۷۲.

۴. حمیدی، جعفر، تاریخ اورشلیم و بیت المقدس، قم، جهان آرا، بی تا.

۵. طالعی نیا زنجانی، محسن، فلسفه نماز در اسلام، بی جا، خوشه، چاپ دوم، ۱۳۵۵.

۶. عدالتی، محمدتقی، اطلس قبله نما، مشهد، آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۸۰.

۷. علی احیایی، ماشاءالله، کاربرد علوم در قبله یابی، تهران، سپهر، چاپ اول، ۱۳۶۷.

۸. قرائتی، محسن، پرتویی از اسرار نماز، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۱.

۹. کمره ای، میرزا خلیل، بیت المقدس و تحول قبله، تهران، کتاب فروشی اسلامیه، ۱۳۵۳.

۱۰. محمود، معین احمد، بیت المقدس در اسلام، ترجمه: علی منتظمی، تهران، جلالی، چاپ اول، بی تا.

۱۱. منتظمی، علی، یهود از نظر قرآن، تهران، بعثت، ۱۳۵۳.

۱۲. هاشمی رفسنجانی، اکبر، اسرائیل و فلسطین، قم، جهان آرا، بی تا.

۱۳. هیوم، رابرت، ادیان زنده جهان، ترجمه: عبدالرحیم گواهی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۹.

کتاب نامه

کتاب نامه

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه، ترجمه: سید علی نقی فیض الاسلام، تهران، فقیه، ۱۳۵۱.

۱. اسعدی، مرتضی، بیت المقدس، بی جا، بنیاد دایره المعارف اسلامی، ۱۳۶۷.

۲. تاریخ سیاسی اسلام، ترجمه: ابوالقاسم پاینده، تهران، جاویدان، چاپ هفتم، ۱۳۷۱.

۳. ثقفی تهرانی، میرزا محمد، روان جاوید، تهران، برهان، چاپ دوم، ۱۳۹۸ ه . ق.

۴. جوادی آملی، عبداللّه ، صهبای حج، قم، اسراء، چاپ سوم، ۱۳۸۱.

۵. حر عاملی، شیخ محمد بن حسن، وسائل الشیعه، بیروت، احیاء التراث العربی، بی تا.

ص : ۶۲

۶. خسرو شاهی، سیدهادی، تاریخ بیت المقدس و مسئله فلسطین، قم، دارالتبلیغ اسلامی، ۱۳۹۵ ه . ق.

۷. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۴۴.

۸. ذهنی تهرانی، محمد جواد، المباحث الفقهیه فی شرح الروضه البهیه، قم، وجدانی، ۱۳۶۶.

۹. سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ دهم، ۱۳۷۴.

۱۰. سیاح، احمد، فرهنگ بزرگ جامع نوین عربی _ فارسی، تهران، کتاب فروشی اسلام، ۱۳۷۰.

۱۱. شیخ صدوق، محمد بن علی بن حسین بابویه قمی، من لایحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین، چاپ دوم، بی تا.

۱۲. طباطبایی، سید محمدحسین، ترجمه المیزان، قم، اسماعیلیان، ۱۳۹۰ ه . ق.

۱۳. طبرسی، ابوالفضل، مجمع البیان، لبنان، بیروت، احیاء التراث الاسلامی، ۱۳۳۹.

۱۴. عبدالمهدی، عبدالجلیل، گنجینه های قدس، تهران، سپهر، چاپ اول، ۱۳۷۱.

۱۵. قرائتی، محسن، تفسیر نور، قم، مؤسه در راه حق، چاپ پنجم، ۱۳۷۹.

۱۶. کمره ای، میرزا خلیل، قبله اسلام، تهران، آفتاب، بی تا.

۱۷. معلوفی، لویس، المنجد، تهران، آرمان، چاپ سوم، ۱۳۷۱.

۱۸. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ بیست و هفتم، ۱۳۷۵.

۱۹. مکارم شیرازی، ناصر و جعفر سبحانی، پرسش ها و پاسخ های مذهبی، قم، حکمت، ۱۳۵۳.

۲۰. ناصری طاهری، عبدالله، بیت المقدس؛ شهر پیامبران، تهران، سروش، چاپ اول، ۱۳۶۷.

۲۱. هاشمی رفسنجانی، اکبر، سرگذشت فلسطین، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول،۱۳۶۲.

ص : ۶۲

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹